

ლევ ტოლსტოი

ფეხმარდი ცხენის ამბავი

«ფეხმარდი» წარმოადგენს ამლავი ლაფშას სევდიან თავგადასავალს. მოთხრობაში ლევ ტოლსტოისებური მხატვრული ოსტატობით არის ასახული მაშინდელი მცონარე საზოგადოების სიყალბე და სიმახინჯე. ცხენმა თითქოს ადამიანის თვალით დაინახა ყოველივე ეს, გააშიშვლა და დაგმო სიცრუითა და ძალადობით აღსავსე სამყარო.

ექვნიბა მ. ა. სტახოვიჩის ხსოვნას¹ (1 ეს სიუჟეტი მოიფიქრა «ლამის სამოვრისა» და «ცხენოსნების» დამწერმა მ. ა. სტახოვიჩმა; ხოლო ავტორს გადასცა ა. ა. სტახოვიჩმა.)

I

სულ უფრო მეტად მალდებოდა ცარგვალი, ციალებდნენ მქრქალად შევერცხლილი ნამის წვეთები, თანდათან ფერმკრთალდებოდა ნამგალა მთვარე, ტყეს ავსებდა ხმიერება და ჟრიამული... ადამიანები უკვე დგებოდნენ და მებატონის ცხენთან ბაკებში ხშირ-ხშირად ისმოდა ფრუტუნის, ჩალის ფაჩიფუჩი, ერთად თავმოყრილი და რაღაცაზე წაკინკლავებული ცხენების ბრაზიანი, გაანჩხლებული ჭიხვინი.

— აჩუ! მოესწრები, რამ დაგამშია! — წარმოთქვა მოხუცმა მეჯოგემ და სწრაფად გამოალო აჭრიალებული ჭიშკარი. — სად ეჩრები? — შეუძახა მან და მათრახი მოუქნია ჭიშკარში გაკვეთებულ ერთ კვიცს.

მერემე ნესტორს კაზაკურა ეცვა, ზედაც მოხალთული ქამარი შემოერთყა და ხელსახოცში გამოკრული პური ქამარზე ჩამოეკიდა. უნაგირი და აღვირი ხელში ეჭირა.

ცხენებს არც კი შეშინებიათ და სწყენიათ მერემეს დამცინავი კილო, თავი ისე მოაჩვენეს, ვითომც ჩვენთვის სულ ერთიაო, და დინჯად ჩამოეცალნენ ჭიშკარს; მხოლოდ ერთმა დროულმა ფაფარიანმა წაბლა ფაშატმა დაწკურა ყურები და სწრაფად მოაბრუნა გავა. ამის გამო უკან მდგარმა ჯეელმა ფაშატმა, სულაც რომ არ ეხებოდა ეს ამბავი — დაიჭყვირა და წიხლი მიარტყა იქვე მდგომ ცხენს.

— აჩუ! — კიდევ უფრო ხმამაღლა შეუტია მერემემ და გაემართა ბაკის კუთხისაკენ.

თავლაში (ასამდე მაინც იქნებოდნენ) ყველაზე ნაკლებ სულწასულობას იჩენდა ერთი ამლავი, ხატაველი ლაფშა. იდგა მარტოდმარტო კუთხეში ფარდულქვეშ და თვალდაწკურული ლოკავდა სათივის მუხის სვეტს. არავინ იცის, რა სიამოვნებას გვრიდა ეს ლაფშას, მაგრამ ამ დროს სერიოზული და ჩაფიქრებული კი იყო.

— ინებივრე! — კვლავ იმავე კილოთი მიმართა მერემემ, მიუახლოვდა და მის ახლოს ნეხვზე დააწყო უნაგირი და გაქონილი საოფლე.

ლაფშამ თავი მიანება ლოკვას, და, უძრავად მდგარი, დიდხანს შეჰყურებდა ნესტორს. არ გაუცინია, არ გაბრაზებულა, არც მოღუშულა, მხოლოდ მუცელი აიწურა, მძიმე-მძიმედ ამოიხვნეშა და პირი იბრუნა. მერემემ კისერზე მოხვია ხელი და ლაგამი ამოსდო.

— აბა, რასა ხენეში? — უთხრა ნესტორმა.

ლაფშამ ისე აიქნია კუდი, თითქოს ამბობდა: არაფერი, ეს ისე, ჩემო ნესტორ. ნესტორმა საოფლე შემოდო და უნაგირი დაადგა. ამ დროს ლაფშამ დაცქვიტა ყურები, ალბათ, უკმაყოფილებას გამოთქვამდა. ამიტომაც «სალახანა» უწოდეს და მოსართავები მაგრად ამოუჭირეს. ლაფშა გაიბერა, მაგრამ პირში თითი შეუჩარეს და მუცელში წიხლი უთავაზეს, ისე რომ ცხენი დაიჩუტა. მაგრამ, როცა კბილით თასმას ჭიმავდნენ, ისევ დაცქვიტა ყურები და უკანაც მოიხედა. თუმცა იცოდა, არაფერი უშველიდა, მაინც საჭიროდ ჩათვალა გამოეთქვა, ეს არ მსიამოვნებს და ყოველთვის ასე მოვიქცევით. როცა შეკაზმეს, გააბაჯაჯგინა გაფიჭვინებული მარჯვენა ფეხი და ლაგამს დაუწყო ღრღნა რადაცნაირი განსაკუთრებული მოსაზრებით, თუმცა უნდა სცოდნოდა, ლაგამს არავითარი გემო რომ არ გააჩნია.

ნესტორი დამოკლებული უზანგით აბობლდა ლაფშაზე, დააგრძელა მათრახი, გაისწორა მუხლქვეშ შეკეცილი კაზაკურას კალთები, უნაგირზე განსაკუთრებული, მონადირული, მეჯოგისებური, მეეტლისებური იერით აღიმართა და აღვირი მოზიდა. ლაფშამ თავი ასწია, მზად იყო წასასვლელად, საითაც კი უბრძანებდნენ, მაგრამ ადგილიდან არ დაიძრა. იცოდა, მხედარი კიდევ ბევრს იჭაჭყანებდა წასვლამდე, რაიმეს უბრძანებდა მეჯოგე ვასკასა და ცხენებს. მართლაც, ნესტორმა ატეხა ყვირილი: «ვასკა! ჰეი, ვასკა! ფაშატი ცხენები არ გამოგიშვია? სად დაიკარგე, შე ოჩოპინტრე! აჩუუ! ისევ გძინავს? გააღე ჭიშკარი! წინ ფაშატები უნდა გავიდნენ», და ა. შ.

ჭიშკარი აჭრიალდა. გულმოსული და ნამძინარევი ვასკა იდგა ბოძთან, აღვირით ეჭირა ცხენი და ერეკებოდა ცხენებს. დაწალიკებული ცხენები ფრთხილად ადგამდნენ ფეხს ჩალაზე, ყნოსავდნენ მას და გადიოდნენ ჭიშკარში: ახალგაზრდა ფაშატებს, ერთწლიან კვიცებს, ძუძუმწოვრებსა და ზანტ-ზანტ ფაშატ ცხენებს სიფრთხილით და სათითაოდ გაჰქონდათ ჭიშკარში ზორბა გულბოყვი. ნორჩ-ნორჩი ფაშატები, ორ-ორი, ხანაც სამ-სამი, აწყდებოდნენ ერთმანეთს და ზურგზე ადებდნენ თავს, რის გამოც ყოველთვის ლანძვრა-გინებით უმასპინძლებოდნენ მეჯოგეები. ძუძუმწოვრები ხანდახან ფეხებში ებლანდებოდნენ სხვა ფაშატებს, გამყინავი ხმით ჭიხვინებდნენ და ეხმაურებოდნენ დედათა ხამუმ-ხამუმ ხვიხვინს.

ერთმა ცელქმა, ნორჩმა ფაშატმა, ჭიშკარში გასვლისთანავე, თავი გვერდულად დალუნა, ტლინკები აყარა და დაიჭყვირა, მაგრამ მაინც ვერ გაბედა და წინ ვერ გადაუსწრო წიწიბურაში ამოგანგლულ ბებერ ოტროველას, რომელიც ნელი და დინჯი ნაბიჯით, მდოვრედ მიაქანებდა მუცელს და, როგორც ყოველთვის, დარბაისლური რონინით მიუძღვებოდა ცხენებს.

რამდენიმე წუთში ესოდენ მოყრიამულე თავლა პირწმინდად დაცარიელდა. ნაღვლიანად გამოშვერილიყვინენ ბოძები ცარიელ ფარდულში და მოჩანდა მარტოდდენ ფეხქვეშ გათელილი დაჩონჩორიკებული ნამჯა. თუმცა ამლავი ლაფშა შეჩვეული იყო ამგვარ უკაცრიელობას, მაგრამ ამან მაინც დააღონა. თითქოს ვინმეს ესალმებო, ნელ-ნელა ააკანტურა თავი, რამდენადაც ნებას აძლევდა შემოჭერილი მოსართავი, ამოიხვნეშა, აითრია მრუდე, მოდუნებული ფეხები და ჩანჩალით გაჰყვა რემას, თანაც გაძვალტყავებული ზურგით მიჰყავდა ნესტორი.

«კარგად ვიცი, როგორც კი გავალთ გზაზე, მაშინვე გამოკვესავს ცეცხლს და გააბოლებს თავის სპილენძით მოჭედილ ძეწკვიან ხის ჩიბუხს, — ფიქრობდა ლაფშა. — მიხარია ეს, რადგან სისხამ დილის ნამთან ერთად სიამეს მგვრის ეგ სუნი და ბევრ სისიამოვნო ამბავსაც მაგონებს; მხოლოდ ის მაჯავრებს, პირში ჩიბუხგაჩრილი მოხუცი მუდამ რომ იბღინებდა, გამედიდურდება და გვერდულად დაჯდება ხოლმე, აუცილებლად გვერდულად, მე კი ეს კედარო მტკივა. თუმცა, მისი ნებაა, ჩემთვის ახალი ამბავი როდია სხვების საამებლად ვიტანჯებოდე; რაღაც ცხენურ სიამოვნებასაც კი

მგერის ეს. რამდენიც სურდეს, იფაფხუროს საბრალომ. მხოლოდ მარტო როცაა, მაშინ ფახიფუხოზს ასე, ვიდრე არავინ ხედავს. მაშ იჯდეს ასე გვერდულად», — ბჭობდა ლაფშა თავისთვის, ფრთხილად ადგამდა დაბრეცილ ფეხებს და მიაბიჯებდა შუა გზაზე.

II

ნესტორმა მირეკა რემა მდინარესთან, — აქ უნდა ებალახათ ცხენებს, — ჩამობტა და უნაგირი მოხადა ლაფშას. ამასობაში ჯოგი ნელ-ნელა გაიშალა ჯერ ისევ გაუთელავ, ცვრიან მინდორზე, სადაც ეფინა მდელოებსა და მის გარშემო შემორკალულ მდინარეზე თანაბრად ავარდნილი ოხშივარი.

ნესტორმა აღვირი წაადრო ამლაც ლაფშას და კისერი მოფხანა. ლაფშამაც, მადლიერებისა და სიამოვნების ნიშნად, თვალეზი მილულა.

— სიამოვნებს ბებერ ქოფაკს! — ჩაილაპარაკა ნესტორმა. ლაფშას სულაც არ სიამოვნებდა, რომ ფხანდნენ და მხოლოდ ხათრით იკატუნებდა თავს, მსიამოვნებსო; თანხმობის ნიშნად თავი დააქნია, მაგრამ ანაზდად, სავსებით მოულოდნელად და სულ უმიზნოდ, ნესტორმა გაიფიქრა, მეტისმეტი ფამილარობა ამლაც ლაფშას, ალბათ, ყალბ აზრებს შთააგონებს, გააყოფოჩებსო, და გაუფრთხილებლად თავში ხელი ჩაარტყა, აღვირი მოუქნია და ძალიან მწვავედ შემოჰკრა ბალთა გაძვალტყავებულ ფეხზე. შემდეგ მდუმარედ გაემართა ბეგობისაკენ, კუნძთან, სადაც ჩვეულებრივ წამოსკუპდებოდა ხოლმე.

ასეთმა საქციელმა თუმც გული ატკინა ლაფშას, მაგრამ აინუნშიც არ ჩააგდო, გაქუცული კუდის ნელი-ნელ ქნევით გულის გადასაყოლებლად ბალახის წიწკნას შეუდგა და მდინარისაკენ წალასლასდა. ყურადღებას არ აქცევდა, რასაც ჩადიოდნენ მის გარშემო სიხარულით აფოფინებული ჯეელი ფაშატები, ბაჩა-კვიციები და ძუძუმწოვრები. ლაფშამ იცოდა, უმჯობესი იყო, — განსაკუთრებით მის ასაკში, — ჯერ კარგად დაეღია წყალი უზმოდ და შემდეგ მოეძოვა ბალახი. შეარჩია კიდეც, სადაც უფრო დამრეცი და გაშლილი იყო ნაპირი, ფლოქვები და ქაჩაჩები დაისველა, ქვიქვირი წყალში ჩაჰყო და დაფლეთილი ტუჩებით წყალს დაეწაფა. ამოვსებული ფერდები თრთოდა; სიამოვნებისაგან იქნევდა გაფხევილ ჭრელ კუდის რიკსა და გახუზულ სახიმარს.

ერთი ყაჩაღანა ქურანა კვიცი გამუდმებით აბრაზებდა და აწვალებდა მოხუცს; აქაც წყალდაწყალ მიეჭრა, თითქოს საჭიროების გამო, მაგრამ მხოლოდ იმიტომ, რომ ზედ ცხვირთან აემღვრია წყალი. ლაფშამ უკვე მოიკლა წყურვილი, თითქოს არც კი შეიმჩნია ქურანას განზრახვა, წყნარად ამოიღო შლამში ჩაფლული ფეხები, აიქნია თავი, გაშორდა ახალგაზრდებს და შეუდგა ძოვას. სხვადასხვანაირად აბაჯაჯგინებდა ფეხებს, არ სთელავდა ზედმეტ ბალახს და თითქმის თავაულებლად სძოვდა და სძოვდა სრულ სამ საათს. იმდენი მოძოვა, მუცელი ტომარასავით დაეკიდა გალეულ, გამოფერდილ ნეკნებზე. აღიმართა ყველა — ოთხსავე დაავადებულ ფეხზე, ისე რომ, რაც შეიძლება ნაკლებად ეგრძნო ტკივილი, განსაკუთრებით ყველაზე უფრო მოდუნებულ მარჯვენა ფეხში, და დაიძინა.

არის დიდებული სიბერე, არის სამაგელი, ბეჩავი სიბერე. არის სამაგელიც და დიდებულებიც — ორივე ერთად. სწორედ ასეთი იყო იმ ხატაველი ლაფშას სიბერეც.

ლაფშა კარგა ზორბა გახლდათ — სულ ცოტა ორი არშინი და სამი გოჯი მაინც იქნებოდა. ფერად შავრა-ამლაცი იყო. ასეთი ყოფილა, მაგრამ ახლა შავ-შავი ფორეჯები მოტალახო-წაბლისფერი გახდომოდა. მისი სიჭრელე წარმოექმნა სამ ფორეჯს: ერთი თავზე ჰქონდა, მრუდნაქუციანი, ცხვირთან ახლოს და შუა კისრამდე. ბირკაბალა-

ბით სავსე გრძელი ფაფარი ალაგ თეთრი იყო, ალაგ მოწაბლისფრო. მეორე ფორეჯი დაუყვებოდა მარჯვენა ფერდის გასწვრივ და შუა მუცლამდე; მესამე ფორეჯი — გავაზე, კუდის ზედა ნაწილიდან შუა ბარძაყამდე. გახრეკილი კუდის რიკი აჭრელეობდა. სიგამხდრისაგან გალუულ-გახვევებულ კისერზე მძიმედ ეკიდა დიდი ბეხრეკი თავი. თვალებს ზემოთ ღრმად ამოღრუტნოდა ფოსოები და ოდესღაც დაგლეჯილ-დაფლეთილი შავი ფომფლე ქვიქვირის შიგნით მოჩანდა ნახევრად დაჩქლეითილი მოშავო ენა და გამოხრულ ქვედა კბილთა ყვითელ-ყვითელი ნარჩენები. აქეთ-იქით დაბლა ჩამოტეხოდა ყურები. ერთი შუაზეც კი იყო გაფხრეწილი. ხანდახან ზანტად თუ გააპარტყუნებდა — აბეზარი ბუზების მოსაგერიებლად. ჯიდაოსაგან შემორჩენილი ერთი ბლუჯა მოგრძო ნაკუწი ყურს უკან ჰქონდა ჩამოკონწიალებული; ფართო შუბლი ჩაღრმავებოდა და აქერცლოდა; ქვედა განიერ ყბებზე ხალთასავით ეკიდა ტყავი. კისერსა და თავზე კვანძებივით გამონასკვოდა ძარღვები, ბუზის ყოველი მიკარებისას რომ თრთოდნენ და თახთახებდნენ. კუმტი, მომთმენი, დადინჯებული და ნატანჯი გამომეტყველება ჰქონდა. წინა ფეხები რკალივით მოხროდა მუხლებში, ორივე ფლოქვზე კორძები ამოსვლოდა, ერთზე კი, სადაც სიჭრელე შუა ფეხამდედა აღწევდა, ზედ მუხლთან აჯდა მუშტისოდენა კოპი. უკანა ფეხები უფრო სალი ჰქონდა, მაგრამ ბარძაყებთან გადაღლეტოდა, ალბათ, დიდი ხანია აღარ ამოდიოდა ბალანი ამ ადგილას. სიგამხდრისაგან ფეხები უზომოდ გრძელი ჩანდა, გაშიშვლებოდა და დასჭიმოდა დაღრეცილი ნეკნები, თითქოს ტყავი ზედ შეხმობოდათ მათ შორის დარჩენილ არეებს. ქეჩო და ზურგი ზოლ-ზოლად აჭრელეობდა ცემა-ტყეპისაგან, უკანაც აჯდა ჯერ ისევ ახალი შემუპებული და ჩირქოვანი იარა: კუდუსუნის შავი სახიმარი ზედ ამოჩრილი მალეებით გრძლად გაფშეკოდა და გაქუცოდა. კუდთან, მრემ გავაზე მოუჩანდა თეთრი ბალნით დაბურდული ხელისგულისოდენა ნაკბენივით ჭრილობა. წინა ბეჭზე აჩნდა მეორე ჭრილობა-ნაიარევი. უკანა მუხლები და კუდი კუჭის მუდმივი აშლილობისაგან გათხვრილი ჰქონდა. მთელ ტანზე აჯაგროდა მოკლე ბალანი. მაგრამ, ამ ცხენის გულისამრევი სიბერის მიუხედავად, ყველა მისი მნახველი უნებლიეთ ფიქრს მისცემდა თავს, ხოლო საქმის მცოდნე უმაღვე იტყოდა, თავის დროზე შესანიშნავი და კარგი ცხენი იქნებოდაო.

საქმის მცოდნე იმასაც დაურთავდა, რუსეთში იყო ცხენის ერთადერთი ჯიში, რომელსაც ჰქონდა ასეთი განიერი ძვლები, ასეთი ვეებერთელა ტაბუხის თავები, ასეთი ფლოქვები, ასეთი ნატიფძვლიანი ფეხები, ასეთი მოღერებული კისერი, რაც მთავარია, ასეთი თავის ძვალი, დიდრონი, შავი და შუქმფენი თვალეები. თავსა და კისერთან მიჯრილი ძარღვები, ნაზი ტყავი და ხასხასა ბალანიო.

მართლაცდა, გახლდათ რაღაც დიდებული ამ ცხენის აღნაგობასა და მასთან უსაშველოდ შერწყმული, ბალნის სიჭრელით გამდაფრებული მიხრწნილების საზიზღარ ნიშან-თვისებებში, სილამაზითა და ძალ-ღონით შეგნებული თვითდაჯერებისა და სიმშვიდის ფანდებსა და გამოვლენაში.

ცოცხალი ნანგრევივით აღმართულიყო იგი მარტოდმარტო ცვრიან მინდორში, შორიახლოს კი ისმოდა მიმოფანტული ჯოგის თქარუნი, ფრუტუნი, ახალგაზრდული ჭიხვინი და შეჭყვირება.

III

მზე უკვე შუბის ტარზე წამოიძარტა, ასცილდა ტყეს და ახლა ელვარედ კაშკაშებდა ბალახებსა და მდინარის ხვეულებში. ნამი შრებოდა და გროვდებოდა წვეთწვეთობით; ბოლივით იფანტებოდა დილის უკანასკნელი ოხშივარი. ცას მოსდებოდა ხუჭუჭა ღრუბლები, მაგრამ ქარი ჯერ არსად ჩანდა. წყალგაღმა ჯაგარივით აქოჩრილიყო

მწვანედ აჯეჯილებული ჭვავი და ირგვლივ იდგა ნორჩი ბალახებისა და ყვავილთა სურნელი. ტყიდან ისმოდა გუგულის ხმაჩახლეჩილი ძახილი და პირაღმა გამოტილი ნესტორი ითვლიდა, კიდევ რამდენი წლის სიცოცხლე დამრჩენიაო. ჭვავნარისა და სათიბის თავზე დანავარდობდნენ ტოროლები. ჯოგის შუა მოქცეული დაგვიანებული კურდღელი მკვირცხლად გამოხტა გაშლილ ველზე, ბუჩქთან ჩაცუცქდა და გაინაბა. ვასკამ თავი ბალახებში ჩარგო და ჩათვლიდა. ფაშატებმა გვერდი აუარეს მას და კიდევ უფრო მიმოიფანტნენ დაბლობში. დროული ცხენები ფრუტუნ-ფრუტუნით ტოვებდნენ ელვარე კვალს ნამზე და სულ ისეთ ადგილს ირჩევდნენ, სადაც არავინ შეუშლიდათ ხელს; მაგრამ კი აღარ სძოვდნენ, არამედ წიწკნიდნენ გემრიელ ბალახს. მთელი რემა შეუმჩნევლად მიიწევდა წინ, ერთი მიმართულებით. და კვლავ, ყველაზე წინ დინჯად მსვლელი ბებერი ოტროველა უჩვენებდა, საითკენ უნდა ევლოთ. ახალგაზრდა შავრა ყარაჩა, რომელსაც პირველად იმ წელს მოეგო კვიცი, წამდაუწუმ ხვიხვინებდა და, კუდაპრეხილი, ფრუტუნით მოუხმობდა თავის ტრედანა კვიცს; ხასხასა და კრიალაბეწვიანი ატლასურა თავს ისე ხრიდა, რომ შავი სალუქი ფოჩი შუბლსა და თვალებს უფარავდა. გაეთამაშებოდა ბალახს, მოწიწკნიდა, მერე გასტყორცნიდა და გასთელავდა ნამით გალუმპული, შებანჯგვლილი ქაჩაჩიანი ფეხით. ერთ მოზრდილ კვიცს ალბათ ეგონა, რაღაცას ვთამაშობო, ჯიღასავით აეწია მოკლე ხუჭუჭა კუდი და უკვე ოცდამეექვსეჯერ უვლიდა გარს დედამისს, რომელიც დინჯად წიწკნიდა ბალახს. ის უკვე შეჩვეოდა შვილის ხასიათს, მხოლოდ ხანდახან უბღვერდა დიდრონი შავი თვალებით.

ერთ ყველაზე პაწაწკინტელა თავკომბალა შავ კვიცს, რომელსაც გასაოცად ამოჩროდა ფოჩი ყურებშუა და კუდიც ჯერ ისევ იმ მხარეს მოეხარა, საითკენაც დედის მუცელში ჰქონდა შეკეცილი, დაეყვლიპა უაზრო თვალები და ერთ ადგილზე გაშეშებული, ჩაციებით უმზერდა მეორე კვიცს, ჭენებით უკან-უკან რომ იხევდა, და ვინ იცის, შურდა მისი თუ კიცხავდა, ასე რად იქცევასო. ზოგი დრუნჩით ელამუნებოდა და წოვდა ძუძუს; ზოგი, ვინ იცის, რატომ, აინუნშიაც არ აგდებდა დედების ძახილს, მოკრძალებული ჩორთით მიჰქროდა პირდაპირ მეორე მხარეს, თითქოს რაღაცას დაეძებდა და შემდეგ, კვლავ, ვინ იცის, რატომ, შეჩერდებოდა და ჭიხვინებდა სმენისწამლები განწირული ხმით; სხვები ერთად ეყარნენ ჭერეხივით; ზოგი სწავლობდა ბალახის ძოვას; ზოგიც უკანა ფეხით ყურის ძირს იფხანდა; ორი მაკე ცხენი განცალკევებით დინჯად მიაბიჯებდა და განაგრძობდა ძოვას. ეტყობოდა, მათ მდგომარეობას პატივს სცემდნენ სხვები, ახალგაზრდებიდან ვერავინ ბედავდა მათთან მიახლოებასა და ხელის შეშლას. თუ რომელიმე გიჟმაჟი და მოუსვენარი მოიწადინებდა მიახლოებას, მაშინ ყურისა და კუდის ოდნავი შერხევაც კი საკმაო იყო, ჩაფიქრებოდნენ თავიანთი საქციელის უხამსობას.

ერთწლიანი ფაშატი კვიცები თავს იკატუნებენ, ვითომდა დიდები და დარბაისლები ვართო, ზოგჯერ შეკუნტრუმდებიან და მხიარულ თავყრილობას ადგენენ. ისინი დინჯად წიწკნიან ბალახს, მოუხნეჩიათ გედისებური, შეკრეჭილი კისერი, და თითქოს ჩვენც კუდები გვაქვსო, აქიციანებენ თავიანთ საგველებს. ზოგიერთები დიდებივით წვებიან და წამოგორდებიან მიწაზე ანდა ფხანენ ერთმანეთს. ყველაზე მხიარული კომპანია ორწლიანი, სამწლიანი და მარტოხელა ფაშატებისაა. ისინი თითქმის ყველანი ერთად და განცალკევებით, გროვა-გროვად რონინებენ მხიარულ გუნებაზე მყოფი გოგონებივით. გაისმის თქარათქური, ხვივილი, ჭიხვინი, ფრუტუნი, ისინი იკრიბებიან. ერთმანეთს მხარზე ადებენ თავს, დაყნოსავენ, აცმუკდებიან და ზოგჯე კუდაპრეხილნი ნახევრად თოხარიკით, ნახევრად ჩორთით ამაყად და კეკლუცად დანავარდობენ ამხანაგებში. ამ ახალგაზრდობის პირველი თვალსაჩინო და შემაქცევარი

იყო ერთი ცელქი ქურანა ფაშატი. მის ოინებს სხვებიც ბაძავდნენ. საითკენაც წავიდოდა, იქითკენ გაემართებოდნენ ჯგროდ ლამაზმანები. ეს ფაშატი განსაკუთრებულ ხალისიან გუნებაზე იყო იმ დილით. რაღაც სასიამო ხუმტურმა მოუარა, ადამიანებსაც რომ მოუვლის ხოლმე. ჯერ ისევ სარწყულებელთან ყოფნისას, გაამასხარავა ბებერი ლაფშა, გაინავარდა მდინარის გასწვრივ, მოიგონა, თითქოს რაღაცის შემეშინდაო, დაიჭიხვინა და გაქანდა მინდორში, ისე რომ ვასკა ჭენებითვე უნდა გამოკიდებოდა მას და მასთან ატორღიალებულ ცხენებს. შემდეგ, ცოტათი რომ წაიბალახა, ერთ ხანს წამოგორდა, მერე დედაბრებს წინ აეტუზა და აბრაზებდა მათ; შემდეგ დედას ერთი ძუძუმწოვარა კვიცი ჩამოარჩინა და გარშემო უვლიდა, თითქოს უნდა უკბინოსო. დედა შეშინდა და თავი ანება ბალახის ძოვას. ძუძუმწოვარა კი საცოდავად ჭიხვინებდა, მაგრამ ცელქმა ფაშატმა სულაც არ ახლო ხელი, მხოლოდ ოდნავ დააფრთხო იგი და კარგი სანახაობა განუმზადა ამხანაგებს, თანაგრძნობით რომ შეკყურებდნენ მის ოინებს. შემდეგ განიზრახა გაებრუებია პატარა ლურჯა ცხენი, რომელიც წყალგაღმა, ჭვავნარში, კავში შებმული ჩაატარა ერთმა გლეხკაცმა. ფაშატი ამაყად და ოდნავ გვერდულად შეჩერდა, თავი ასწია, შეიბერტყა და საამური, ნაზი და გაბმული ხმით დაიჭიხვინა. ამ ჭიხვინში გამოვლინდა სიცელქეც, გულისთქმაც და ოდნავი სევდაც. შიგ ჩაქსოვილი იყო ლტოლვაც, სიყვარულის საზეიმო აღთქმაც და მისგან გამოწვეული ურვა-ნალველიც.

აი, ხშირ ლელიანში ერთი ადგილიდან მეორეზე გადარბის ღაღა და ვნებიანად ეხმიანება გულისტოლს. აი, გუგული და მწყერი ხოტბას ასხამენ სიყვარულს და ყვავილები ქარის დახმარებით უგზავნიან ერთმანეთს სურნელოვან მტვერს.

«ნორჩი ვარ, თანაც კარგი და ღონიერი, — ისმოდა გიჟმაჟი ფაშატის ჭიხვინში, — ოღონდ აქამდე არ განმიცდია ამ გრძნობის სიტკბო-სიამე, და არათუ განმიცდია, ჯერ არც ერთ მიჯნურს არ შევუმჩნევივარ».

ამ საგულისხმიერო ჭიხვინმა ნალვლიანად და ახალგაზრდულად გაიხმიანა ვაკე-მინდვებში და შორიდან შეესმა იმ ლურჯა ცხენს. მან ყურები ცქვიტა და შეჩერდა. გლეხმა ქალამანი ამოჰკრა, მაგრამ ლურჯა მოხიბლა ვერცხლივით წკრიალა შორეულმა ჭიხვინმა და იმანაც ჩაიხვიხვინა. გლეხი გაუჯავრდა, ჩაჰკრა აღვირი პირში და გამეტებით აძგერა ფაშვში ქალამნის ჭვინტი. ცხენმა შეწყვიტა ჭიხვინი და გზა განაგრძო. მაგრამ ლურჯა ცხენმა სიამე იგრძნო და დანალვლიანდა. შორეული ჭვავნარებიდან ცხენთა რემამდე კვლავ დიდხანს აღწევდა ჟინმორეული ხვიხვინი და გაბრაზებული გლეხკაცის შეძახილები.

უკეთუ ამ ერთი ხმის გაგონებამ ისე გააგიჟა ლურჯა ცხენი, რომ ყველაფერი გადაავიწყა, რაღა მოუვიდოდა, ის კეკლუცი და ანცი ფაშატი რომ დაენახა, როგორ უხმობდა ლურჯას ყურებდაცქვეტილი და ნესტოებდაბერილი, თან ფრთხვინავდა და ისე ისუნთქავდა ჰაერს, თანაც სადღაც მისწრაფოდა აღტყინებული, სულ ერთიანად უთრთოდა და უცახცახებდა ნორჩი და ლამაზი სხეული.

მაგრამ ანცი ფაშატი დიდხანს როდი ჩაფიქრებია თავის შთაბეჭდილებებს. როდესაც ლურჯას ხმა მიწყდა, ერთი კიდევ ჩაიხვიხვინა გამქირდავად და, თავჩაღუნულმა, მიწას დაუწყო ფხოჰნა. შემდეგ კი გაემართა ამლაყი ლაფშას გასაღვიძებლად და გასაბრაზებლად. ეს ბედნიერი ახალგაზრდობა დღენიადაგ აწვალეზდა და აპამპულეზდა ამლაყ ლაფშას. ეს ახალგაზრდობა ადამიანებზე მეტად სტანჯავდა მას, თუმცა არც ერთი მათგანისათვის არაფერი დაშავებია. ადამიანებისათვის გამოსადეგი კი იყო. მამ რად აწვალეზდნენ ასე ჯეელი ცხენები?

ის ბებერი იყო, ისინი — ახალგაზრდები; ის გამხდარი იყო, ისინი — მამდარნი და ჩასუქებულნი; ის დაღვრემილი იყო, ისინი კი — მხიარულნი. მამასადამე, ის იყო სავსებით უცხო, გარეშე, სულ სხვა არსება, და არ შეიძლებოდა მისი შებრალება. ცხენები იბრალებენ მარტოოდენ თავიანთ მსგავსთ, ზოგჯერ მხოლოდ მათ, რომელთა მსგავსად წარმოიდგენენ თავს. მაგრამ განა რა დააშავა ამლაცმა ლაფშამ იმით, რომ ის ბებერი, მჭლე და გონჯი იყო?..

თითქოს არაფერი; მაგრამ, ცხენების აზრით, იგი დამნაშავე იყო, და ყოველთვის მართალნი არიან მხოლოდ ძლიერნი, ახალგაზრდები და ბედნიერები, ისინი, ვისაც მომავალი უდიმის, ისინი, ვისაც უსარგებლო დამაბულობისაგან უთრთის ყოველი კუნთი და კუდი პალოსავით აქვთ აზუკილი. იქნებ თვით ამლაც ლაფშასაც ესმოდა ეს და მყუდროებისა და სიმშვიდის ჟამს ეთანხმებოდა კიდევ, ამ ცხოვრების საზღვარს ვიხდიო; მაგრამ მაინც ცხენი იყო და ხშირად არ შეეძლო თავის შეკავება შეურაცხყოფის, მწუხარებისა და გულისწყრომის გრძნობათაგან — როცა შეპყრებდა მთელ ამ ახალგაზრდობას — სწორედ იმის გამო, რომ სტანჯავდნენ იმას, რადაც ყველანი თვითონვე გახდებოდნენ სიცოცხლის ბოლოს. ცხენების შეუბრალებლობის მიზეზი იყო აგრეთვე არისტოკრატიული გრძნობაც. თითოეულ მათგანს თავისი საგვარეულო ნუსხა დედის მხრით გამოჰყავდა სახელგანთქმული მერნიდან, ხოლო იმ ამლაცის სადაურობა კაცმა არ იცოდა, ამლაცი გადამთიელი გახლდათ, — სამი წლის წინათ ოთხმოცი მანეთის ქალაქის ფულად ბაზარში ნაყიდი.

ქურანა ფაშატი, ვითომც ვსეირნობო, ზედ ცხვირთან აეტუზა ამლაც ლაფშას და მხარი გაჰკრა. ამლაცმა უკვე იცოდა, რასაც ნიშნავდა ეს, თვალგაუხელებლად დაწკურა ყურები და კბილები დაკრიჭა. ფაშატი შებრუნდა, გავა მიუშვირა და ისე დადგა, თითქოს წიხლი უნდა ეკრა. ლაფშამ თვალი გაახილა და გაეცალა. ძილი გაუკრთა და ბალახის ძოვას შეუდგა. ამხანაგებით გარშემოხვეული ანცი ფაშატი კვლავ მიადგა ლაფშას. ერთი ქაჩალი და ნამეტნავად ტუტრუცანა ორი წლის კვიცი, ყოველთვის ქურანას მიმბაძველი და ყველაფერში მისი მიმდევარი რომ იყო, მასთან ერთად მიეახლა ამლაც ლაფშას და როგორც წამხედურებს სჩვევიათ, გადააჭარბა კიდევ ქურანა კვიცს ანცობაში: ჩვეულებრივ მიუახლოვდებოდა ამლაცს, ვითომდა რადაც საქმისათვის; ზედ ცხვირთან ჩაუვლიდა და არც კი შეხედავდა. ასე რომ, ამლაცმა არ იცოდა, გავუბრაზდე თუ არაო, და ეს მართლაც სასაცილო გამოდიოდა.

ქურანა ახლაც ასე მოიქცა. მაგრამ ქაჩალი, კვალდაკვალ რომ მიყვებოდა მას და განსაკუთრებით მხიარულ გუნებაზე იყო, უკვე მკერდით დაეტაკა ლაფშას. ლაფშამ კვლავ დაკრიჭა კბილები, დაიხვიხვინა, მისთვის მოულოდნელი სიმკვირცხლით გამოენტო ქაჩალ კვიცს და ბარკალზე უკბინა. ქაჩალმა ტყუპ-ტყუპი წიხლი მაგრად ჩააზილა მოხუცს გამვალტყავებულ გვერდებში. მოხუცი ახროტინდა, უნდოდა კვლავ გამოსდგომოდა, მაგრამ გადაიფიქრა, მძიმედ ამოიხვნეშა და გაეცალა მათ. როგორც ჩანდა, ჯოგის ახალგაზრდობამ ითაკილა უტიფარი თავხედობა, ამლაცმა ლაფშამ რომ აკადრა ქაჩალ კვიცს. მთელი დანარჩენი დღე სულ არ მისცეს ჭამის საშუალება და ერთი წუთითაც არ მოასვენეს, ისე რომ მეჯოგემ ბევრჯერ დატუქსა ისინი და ვერც კი გაეგო, რა დაემართათო.

ლაფშა ისე იყო განაწყენებული, რომ თვითონ მივიდა ნესტორთან, როცა მოხუცმა ჯოგის უკან გამორეკვა დააპირა, და კიდევ უფრო ბედნიერად და დამშვიდებულად იგრძნო თავი, როცა შეკაზმეს და ზურგზე შეაჯდნენ.

ღმერთმა იცის, რას ფიქრობდა დროული ლაფშა, როცა მოხუც ნესტორს მიაჩაქჩაქებდა; დადარდიანებლი ფიქრობდა აბუხარ და გულქვა ახალგაზრდობაზე, მოხუც-

თათვის ჩვეული აზრადამგდები და მდუმარე სიამაყით ყველაფერს უთმობდა შეურაცხმყოფელთ, შინ მისვლამდე არაფრით ამჟღავნებდა გულისთქმას.

იმ საღამოს ნესტორს ნათლიმამები ესტუმრნენ, და, როცა ცხენის ჯოგი ქოხებთან ჩაატარა, წინკართან მიბმული ცხენიანი ფორანი შენიშნა. რემა ეზოებში შერეკა. ძალზე ეჩქარებოდა, — ლაფშა უნაგირმოუხდელად შეუშვა ეზოში და ვასკას დაუძახა, ამლაცს უნაგირი მოხადეო, ხოლო თვითონ ჭიშკარი დაკეტა და სტუმრებისაკენ გაემართა. რადგან ამ «ქეციანმა სალახანამ», ბაზარში ნაყიდმა და უთვისტომომ, შეურაცხყო მერნის ნაშიერი ქაჩალი კვიცი და ამით შებღალა მთელი მისი არისტოკრატიული გრძნობა, თანაც იმის გამო, რომ მაღალუნაგირიანი და უმხედრო ლაფშა ახირებულფანტასტიკურ სანახაობას წარმოადგენდა ცხენებისათვის, იმ ღამით თავლაში რაღაც არაჩვეულებრივი ამბავი მოხდა. ახალგაზრდა და ბებერი ცხენები კბილებდაკრეჭილი დასდევნენ ამლაცს ლაფშას და დაატრიშინებდნენ მთელ ეზოში; ისმოდა წიხლების ხათქა-ხუთქი მოხუცის ჩაცვენით ფერდებზე და მძიმე ხვნეშა. ლაფშამ ვეღარ შეძლო ამის ატანა და შუა ეზოში შეჩერდა; წამოეძალა ბეჩავი სიბერის საზარელი და უმწეო გააფთრება და სასოწარკვეთილება; ყურები დაწკურა, და ანაზდად მოხდა ისეთი რაღაც, რამაც ყველანი ჩააჩუმა. ამლაცს მიუახლოვდა ერთი ბებერი ფაშატი — სახელად ალაწოდა. დაყნოსა ლაფშა და ამოიოხრა. ლაფშამაც ამოიხვნეშა...

V

მთვარით განათებულ შუა ეზოში იდგა კოტებაშვერილი მაღალი უნაგირით მოკაზმული ჯაგლაგი ლაფშა. გარს შემორტყმოდნენ ცხენები, უძრავნი და ღრმა მდუმარებაში ჩადირულნი, თითქოს მისგან რაღაც ახალი და არაჩვეულებრივი ამბავი გაიგესო. და მართლაც, გაიგეს ახალი და არაჩვეულებრივი ამბავი.

აი, რა შეიტყვეს მისგან...

პირველი ღამე

დიახ, მე ვარ ბედაურ პირველისა და ბანოვანის შვილი. საგვარეულო ნუსხით გლებ პირველს მიწოდებენ. მე ვარ გლები პირველი გვარტომობის მიხედვით, მდაბიურად კი ფეხმარდი. ასე შემარქვა ხალხმა სწრაფი და მკვირცხლი სიარულის გამო, რომლის ბადალი რუსეთში არ მოიძევებოდა. მთელ დუნიაზე არ მოიპოვებოდა ჩემზე უფრო ჯიშინი ცხენი. არასოდეს გაგიმხელდით ამას. აბა რა საჭიროა? ვერასოდეს მიცნობდით მე, ისე როგორც ვეღარ მიცნო ხრენოვოში ჩემთან ერთად ნამყოფმა ალაწოდამ, მხოლოდ ახლა რომ გამომეცნაურა. ახლაც არ დამიჯერებდით, ეს ალაწოდა რომ არ მიდასტურებდეს. არასოდეს გაგიმხელდით ამას. არაფრად მეპიტნავება ცხენების სიბრალული. მაგრამ თქვენ გნებავთ ეს. დიახ, მე ის ფეხმარდი ვარ, რომელსაც ასე დაეძებენ და ვერ პოულობენ ცხენთმოყვარულნი, ის ფეხმარდი ვარ, რომელსაც იცნობდა თვითონ გრაფი და მერე ცხენთსაშენიდან გამაძევა, რადგან მის საყვარელ გედს გავეუსწარი მარულაში...

როცა დავიბადე, არ ვიცოდი, რას ნიშნავდა ამლაცი, ვფიქრობდი, ცხენი ვარმეთქი. მახსოვს, ჩემი ბაღის გამო პირველმავე შენიშვნამ ძალზე გაგვაოცა მეც და დედაჩემიც. დავიბადე ალბათ ღამით; დილით, უკვე დედის გალოკილი, ფეხზე ვიდექი. მახსოვს, სულ რაღაც მინდოდა, და სულ ყველაფერი ძალზე გასაოცარი და ნამეტნავად უბრალო მეჩვენებოდა. ჩვენი თავლა მოთავსებული იყო გრძელ დათბუნებულ დერეფანში. მისი გისოსიანი კარიდან ყველაფერი ჩანდა.

დედაჩემი მომიშვერდა ჯიქანს. ჯერ კიდევ ისე მიამიტი ვიყავი, ცხვირს ხან მის წინ ფეხებში ჩავჩრიდი, ხან გეჯაში. უცბად დედაჩემმა გისოსიანი კარისაკენ მიხედა, გადმომალაჯა და გამეცალა. თავლაში იჭვრიტებოდა მორიგე მეჯოგე.

— დახე ამას, ბანოვანს კვიცი არ მოუგია? — თქვა მან და ურდული გადასწია. მერე ახლად დაფენილ ჩალაზე ფეხი შემოდგა და ხელები მომხვია. — ერთი შეხედე, ტარას, — წამოიძახა მან, — რა ჭრელია, მთლად კაჭკაჭივით არაა?

ხელიდან გავუსხლტი და წავიბორძიკე.

— ხედავ ამ ეშმაკის ფეხს! — წარმოთქვა მან.

დედაჩემი აწრიალდა, მაგრამ აღარ მომეშველა, მხოლოდ მძიმედ ამოიოხრა და ოდნავ განზე გადაგა. მოვიდნენ სხვა მეჯინიბეები და ცქერა დამიწყეს. ერთ-ერთი მათგანი უფროს მეჯინიბესთან გაექანა სამახარობლოდ.

ყველანი იცინოდნენ. მიმზერდნენ ხატაველ ტანზე და სხვადასხვანაირ უცნაურ სახელს მარქმევდნენ. მე კი არა, დედაჩემსაც არ ესმოდა ამ სიტყვების მნიშვნელობა. აქამდე ჩვენს ნათესაობაში არ გამორევია არც ერთი ამლაყი. არ გვიფიქრია, ეს სააუგო რაიმე თუ იყო. ხოლო მაშინ ყველა აქებდა ჩემს აგებულებასა და ძალ-ღონეს.

— დახე, რა ცქვიტია, — ამბობა მეჯინიბე, — ვერაფრით დააოკებ.

ცოტა ხნის შემდეგ მოვიდა უფროსი მეჯინიბე და გააოცა ჩემმა ფერმა; ის კი არა, ნაწყენიც ჩანდა.

— ვის გამოემსგავსა ასეთი გონჯი? — წარმოთქვა მან. — ახლა მაგას გენერალი ცხენტსაშენში აღარ დატოვებს. ეჰ, ბანოვანო, ეს რა მიყავი, რად მაზარალე? — მიმართა დედაჩემს. — ქაჩალი მაინც შეგძენოდა, ვითომ ეს ამლაყი რაღა იყო!

დედაჩემმა არაფერი უპასუხა და, როგორც ყოველთვის ასეთ შემთხვევაში, კვლავ ამოიხვნეშა.

— რომელ ეშმაკს გამოემსგავსა ასეთი გლეხუჭა, — განაგრძობდა უფროსი მეჯინიბე, — ცხენტსაშენში მისი დატოვება არ იქნება, სირცხვილია! ისე კი კარგი ხვითოა, კარგი მოუვა მაგის თავსა და ტანსა! — ამბობდა ის, და ყველა ჩემი მნახველი ეთანხმებოდა.

რამდენიმე დღის შემდეგ თვითონ გენერალი მოვიდა ჩემს სანახავად, და ყველანი კვლავ რაღაცით იყვნენ შემფოთებულნი, გვაგინებდნენ მეც და დედაჩემსაც ჩემი ბალნის ფერისათვის. «მაგას რა ვუთხრა, კარგი ეგ იყოს», — გაიძახოდნენ ჩემს დანახვაზე.

გაზაფხულამდე ჩვენ-ჩვენ დედებთან ერთად ცალ-ცალკე ვცხოვრობდით. ხოლო ხანდახან, როცა მზე უკვე ალღობდა თოვლს თავლათა სახურავებზე, დედებთანად გვიშვებდნენ ახალი ჩალით დაფენილ ხალვათ ეზოში. იქ პირველად გავიცანი ყველა ახლობელი და შორეული ნათესავი. იქ ვნახე, როგორ გამოდიოდა სხვადასხვა კარიდან იმ დროის ყველა სახელგანთქმული ფაშატი თავის კვიციანად. იქ იყვნენ ბებერი ჰოლანდიელი, მერნის ასული — ყარაჩა, ქურანა, საფერხე ტრედანა — ყველა მაშინდელი სახელმთხვეჭილი ცხენი იკრიბებოდა იქ კვიციანად, დასეირნობდნენ მზიგულზე, კოტრილობდნენ ალერდზე და უბრალო ცხენებივით ყნოსავდნენ ერთიმეორეს. დღემდე არ ძალმიძს დავივიწყო იმ დროის ლამაზმანებით სავსე თავლა. ვერ დაიჯერებთ და ფიქრადაც არ მოგივათ, ახალგაზრდა და მარდი რომ ვიყავი, მაგრამ ეს ასე იყო. სწორედ ეს ალაწოდა იქ გახლდათ, მაშინ ჯერ კიდევ ერთი წლის კვიცი, საყვარელი, მხიარული და ცქრიალა; მაგრამ საწყენად ნუ დაურჩება და, თუმცა ახლა ჩვენს შორის იშვიათი ჯიშის ცხენად ითვლება, მაშინ ყველაზე ცუდი კვიცი იყო. ამას თვითონვე დაგიდასტურებთ.

ადამიანებისაგან ათვალწუნებული ჩემი სიჭრელე მეტისმეტად მოეწონათ ცხენებს; ყველანი გარს შემომეხვივნენ, ჩემი მზერით ტკბებოდნენ და მელოლიავებოდნენ. უკვე მავიწყდებოდა ადამიანთა სიტყვები ჩემ სიჭრელეზე და არხეინად ვიყავი. მაგრამ მალე მეწვია პირველი დარდი ჩემს სიცოცხლეში და ამის მიზეზი დედაჩემი იყო. როცა უკვე თოვლმა დნობა დაიწყო, ლაფაროში ბელურები აჟივჟივდნენ და ჰაერში უფრო ძალუმად დატრიალდა გაზაფხულის სურნელი, დედაჩემმა გული აიყარა ჩემზე. მთლად შეეცვალა ზნე და ხასიათი, ხანდახან უეცად, ყოვლად უმიზეზოდ დაიწყებდა თამაშსა და ეზოში კუნტრუმს, რაც სულ არ შეჰფეროდა მის ასაკს, ხან ჩაფიქრდებოდა და აჭიხვინდებოდა, ზოგჯერ კბენდა და წიხლსა სცემდა დობილ-ფაშატებს, ხანდახან დამყნოსავდა და უკმაყოფილოდ ფრუტუნებდა, ხან გავიდოდა მზიგულზე, თავს მხარზე დაადებდა თავის ბიძაშვილ ზერდაგს — დიდხანს ჩაფიქრებული ფხანდა ზურგს და აღარ მამლევდა ძუძუს. ერთხელ მოვიდა უფროსი მეჯინიბე, ბრძანა ამოედვათ მისთვის ავშარა, და დედაჩემი თავლიდან გაიყვანეს. დაიჭიხვინა, მეც გავეხმაურე და გავედევნე, მაგრამ არც კი მომიხედა. ტარასი მეჯინიბემ ორივე ხელი დამავლო იმ დროს, როცა დედაჩემის უკან კარს ხურავდნენ.

მე გავიწიე. მეჯინიბე თივაზე დავანარცხე, მაგრამ კარი ჩაეკეტათ. მესმოდა მარტოოდენ დედაჩემის თანდათან მინელებული ჭიხვინი და იმ ჭიხვინში სულ სხვაგვარი ძახილი, რასაც შორიდან ძალუმად გაეხმიანა, როგორც მერე გავიგე, აჯილლა პირველი. იგი დედაჩემთან პაემანზე მიჰყავდა მეორე მეჯინიბეს.

აღარ მახსოვს, როგორ გავიდა ტარასი ჩემი თავლიდან. ძალზე გულჩათუთქული ვიყავი. ვგრძნობდი, სამუდამოდ დავკარგე დედაჩემის სიყვარული. ყველაფერიც იმიტომ მოხდა, ამლაცი რომ ვარ-მეთქი, ვფიქრობდი. მომაგონდა, რასაც ადამიანები ამბობდნენ ჩემი ბალნის დანახვაზე და ბრაზისაგან თავი და მუხლები მანამ ვუხათქუნე კედლებს, ვიდრე მთლად ოფლად არ გავიწურე, და ღონემიხდილი არ ჩავიკეცი.

რამდენიმე ხნის შემდეგ დამიბრუნდა დედაჩემი. მესმოდა, ჩორთითა და უჩვეულო ქვეკვეით როგორ მოგოგმანობდა დერეფანში. ჩვენს თავლასთან მოირბინა. კარი გაუღეს. ველარ ვიცანი, — ისე გაჯეელებული და გამშვენიერებული მეჩვენა. დამყნოსა, დაიფრთხვინა და ახვიხვინდა. მთელი თავისი ქცევით დამარწმუნა, აღარ მიყვარხარო.

მიამბობდა აჯილლას სილამაზესა და სიყვარულზე. ისინი კვლავ ხვდებოდნენ ერთმანეთს, ხოლო ჩემი და დედის ურთიერთობა თანდათან უსულგულო ხდებოდა.

მალე საბალახოდ გაგვრეკეს. ამ დღიდან განვიცადე ახალი სიხარული, რამაც დედაჩემის სიყვარულის მაგივრობა გამიწია. უკვე გამიჩნდნენ მეგობრები და ამხანაგები. ერთად ვსწავლობდით ბალახის ძოვას, დიდებივით ჭიხვინს და კუდაპრეხილნი წრე-წრე დავნავარდობდით ჩვენ-ჩვენი დედების გარშემო. ეს იყო ბედნიერი დრო. ყველაფერს მითმობდნენ, ყველას ვუყვარდი, მესიყვარულებოდნენ და ღმობიერებით უმზერდნენ ყველაფერს, რაც უნდა ჩამედინა. მაგრამ ამანაც დიდხანს როდი გასტანა. მალე საშინელი ამბავი დამატყდა თავს. — ლაფშამ მძიმე-მძიმედ ამოიოხრა და გაეცალა ცხენებს.

დიდი ხანია ირიჟრაჟა. აჭრილდა ჭიშკარი, ნესტორი გარეთ გამოვიდა. ცხენები დაიშალნენ. მერემემ ლაფშას უნაგირი შეუსწორა და რემა გამორეკა.

როგორც კი შერეკეს ცხენები თავლაში, ისინი კვლავ გარს შემოერთყნენ ამ-
ლაყს.

— აგვისტოში დამაშორეს დედას, — განაგრძობდა ლაფშა, — არც მიგრძენია განსაკუთრებული წუხილი. ვხედავდი, დედაჩემი მაკედ იყო ჩემს უმცროს ძმაზე, სა-
ხელგანთქმულ უსანზე, და უკვე აღარ ვგავდი წინანდელს. როდი ვეჭვიანობდი, მაგ-
რამ ვგრძნობდი, გული ამიცრუვდა დედაჩემზე. გარდა ამისა, ვიცოდი, მოვხვდებოდი
კვიცების საერთო განყოფილებაში, სადაც ორ-ორი და სამ-სამი ვცხოვრობდით ერ-
თად და ყოველდღე ახალგაზრდები ჯგროდ გამოვფენებოდით გარეთ. მე საყვარე-
ლასთან ერთად ვიდექი თავლაში. საყვარელა საფერხე ცხენი გახლდათ, მერე იმპერა-
ტორს დაატარებდა, თანაც მის სურათებს ხატავდნენ და აქანდაკებდნენ კიდევ. მაშინ
ჯერ კიდევ უბრალო ძუძუმწოვარა იყო, ხასხასა და ნაზი ბალანი ჰქონდა, გედისებუ-
რად მოღალღინებული კისერი, ლარივით სწორი და მოქნილი ფეხები. მუდამ მხიარუ-
ლი, გულკეთილი და თავაზიანი, ყოველთვის მზად იყო ეთამაშნა, ელოშნა და მასხა-
რად აეგდო ცხენი თუ ადამიანი. რადგან ერთად ვცხოვრობდით, ჩვენდა უნებლიეთ
დავმეგობრდით და ეს მეგობრობა არ შეწყვეტილა მთელი ჩვენი ახალგაზრდობის
მანძილზე. იგი მხიარული და შეპრეტილი იყო. სწოედ მაშინ წამოიწყო მიჯნურობა,
ეკურკურებოდა ნორჩ-ნორჩ ფაშატებს და დასცინოდა ჩემს უმანკოებას. ჩემდა საუბე-
დუროდ, თავმოყვარეობით ატროკებულმა მივბაძე მას და ძალიან მალე მეც შემომეგ-
ზნო მიჯნურობის ალი. ეს ნაადრევი აცუნცრუკება გახდა ჩემი ცხოვრების უდიდესი
ცვლილების მიზეზი. მოხდა ისე, რომ მე შევტოპე... ალაწოდა ერთი წლით იყო ჩემზე
უფროსი, განსაკუთრებით ველოლიავებოდით ერთმანეთს, შემოდგომის ბოლოს კი
შევამჩნიე, თავს მარიდებდა და აღარ მეკარებოდა.

მაგრამ თავს აღარ შეგაწყენთ ჩემი პირველი სიყვარულის მთელი ამ ბედუკულ-
მართი ამბით, ალაწოდას კარგად ახსოვს ჩემი უგუნური გატაცება, რამაც ძირფესვი-
ნად შეცვალა ჩემი ცხოვრება.

დაგვერივნენ მერემენი. ალაწოდა სადღაც გააგდეს, მე კი მაგრად მიმბეგვეს. სა-
ლამოს განსაკუთრებულ თავლაში შემაგდეს, მთელი ღამე ვჭიხვინებდი, თითქოს გუ-
ლი მიგრძნობდა ხვალინდელი დღის საშინელ ამბებს.

დილით ჩემი თავლის დერეფანში შემოვიდნენ გენერალი, უფროსი მეჯინიბე,
მეჯინიბეები და მერემენი; ატყდა ერთი ალიაქოთი. გენერალი ტუქსავდა უფროს მე-
ჯინიბეს, იგი თავს იმართლებდა, მე როდი ვისურვე მაგის მიშვება, მეჯინიბეებმა
თვითნებურად ჩაიდინესო. გენერალმა ბრძანა, ყველას გაგამათრახებოთ, ხოლო ურა-
კვიცები აქედან მოაშორეთო. უფროსი მეჯინიბე დაჰპირდა, ყველაფერს შევასრულებ-
თო. დაშოშმინდნენ და წავიდნენ. არაფერი მესმოდა, მაგრამ ვგრძნობდი, რაღაცას მი-
პირებდნენ...

მეორე დღიდან სამუდამოდ შევწყვიტე ჭიხვინი. ის გავხდი, რაც ახლა ვარ.
მთელ საწუთროს ფერი ეცვალა ჩემს თვალში. აღარაფერი მახარებდა. ფიქრებში ჩაძი-
რულს დანა პირს არ მიხსნიდა. პირველ ხანებში ყველაფერი შემემაგდა. აღარც ვსვამ-
დი, აღარც ვჭამდი, სიარულიც შევწყვიტე, თამაშზე ხომ ფიქრიც არ ღირდა. ხანდახან
მომენატრებოდა ტლინკების სროლა, გაჭენება, დაჭიხვინება. მაგრამ მაშინვე გამიელ-
ვებდა საშინელი კითხვა: რისთვის? რატომ-მეთქი? და ქანცი მიწყებოდა.

ერთ საღამოს მასეირნებდნენ; სწორედ იმ დროს, როცა მინდვრიდან რემა უკან
უნდა მოერეკათ, ბუტბუტად გამდგარ მტვრის კორიანტელში შორიდანვე გავარჩიე
ყველა ჩვენი ნაცნობი ცხენი. მომესმა მხიარული ხვიხვინი და თქარათქური. თუმცა
კეფას მტკენდა ავშარის თოკი, მაგრამ მაინც შევჩერდი და ისე ვუმზერდი მოახლოე-

ბულ ჯოგს, როგორც სამარადქამოდ დაკარგულ და დაუბრუნებელ ბედნიერებას უმზერენ. ისინი ახლოვდებოდნენ, სათითაოდ ვარჩევდი ყველა ჩემს ნაცნობს, ლამაზ, დიდებულ, ზორბა და ჩათქვირებულ ფიგურას. ზოგიერთმა მათგანმა გამოიხედა ჩემკენ. მეჯინიბემ მოჰქაჩა ავშარა, მაგრამ ტკივილს აღარ ვგრძნობდი. ფიქრებმა წამილო. მაგრამ ტკივილს აღარ ვგრძნობდი. ფიქრებმა წამილო. ჩემდა უნებურად წინანდებურად დავიჭიხვინე და ჩორთით წავგოგმანდი; მაგრამ ჩემი ჭიხვინი სევდიანად, სასაცილოდ და უცნაურად დაირხა. ჯოგში არავის გაუცინია, — მაგრამ შევნიშნე, ბევრმა მათგანმა თავაზიანობისათვის ზურგი მაქცია. მათთვის, ალბათ, მე ვიყავი საძაგელი, საცოდავი, ბილწი, და რაც მთავარია, სასაცილო არსება. მათ სასაცილოდ მიაჩნდათ ჩემი გაკნაჭული საჯაყი კისერი, ვეებერთელა თავი (ამ დროს გამხდარი ვიყავი), ჩემი აწოწილი უშნო ფეხები და ის სულელური ჩორთით ქევქევი, ძველი ჩვეულებისამებრ მეჯინიბის გარშემო რომ ვუვლიდი. არავინ გამოხმაურებია ჩემს ჭიხვინს. ყველამ პირი ამარიდა. ანაზდად ყველაფერს მივხვდი, მივხვდი, რაოდენ სამუდამოდ შორეული გავხდი თითოეული მათგანისათვის, აღარც კი მახსოვს, როგორ დავბრუნდი შინ მეჯინიბესთან ერთად.

წინათაც ვცდილობდი დარბაისლობა და სიდინჯე გამომეჩინა, ახლა კი სრულიად შევიცვალე. ჩემმა სიჭრელემ, რამაც ესოდენი უცნაური სიძულვილი აღუძრა ადამიანებს, საშინელმა მოულოდნელმა უბედურებამ და კიდევ ჩემმა რაღაც განსაკუთრებულმა მდგომარეობამ ცხენთსაშენში, რასაც ვგრძნობდი, მაგრამ ვერკი ამეხსნა, მაიმულეს ჩავფიქრებოდი საკუთარ თავს. მაწუხებდა უსამართლობა ადამიანებისა, რომლებიც მკიცხავდნენ, ამლავი რომ ვიყავი; მადარდებდა დედაჩემისა და საერთოდ ქალის სიყვარულის გაუტანლობა და მისი დამოკიდებულება ფიზიკურ პირობებთან, და, რაც მთავარია, ვუფიქრდებოდი იმ უცნაური ჯიშის ცხოველთა ნიშანთვისებებს. რომლებთანაც ასე მჭიდროდ ვართ დაკავშირებულნი და ადამიანებს ვუწოდებთ, — ნიშან-თვისებებს, რომელთაგან გამომდინარეობდა ცხენთსაშენში ჩემი მდგომარეობის ის თავისებურება, რასაც ვგრძნობდი, მაგრამ გაგება კი არ შემეძლო. ადამიანთა ამ თავისებურებისა და ნიშან-თვისებათა მნიშვნელობა აშკარა შეიქნა ჩემთვის შემდეგი შემთხვევით.

ეს მოხდა ზამთარში, დღესასწაულების დროს. მთელი დღე არც მასვეს და არც მაჭამეს. როგორც მერე გავიგე, ჩვენი მეჯინიბე დამთვრალა. იმავე დღეს უფროსი მეჯინიბე შემოვიდა ჩემთან. ნახა, საჭმელი არაფერი მქონდა, და უშვერი სიტყვებით ლანძღა მეჯინიბე, რომელიც ამ დროს იქ არ იყო, და მერე წავიდა. მეორე დღეს მეჯინიბე ამხანაგებიანად შემოვიდა თავლაში თივის დასაყრელად. მეტისმეტად გაფითრებული და ნაღვლიანი ჩანდა, განსაკუთრებულ სიბრალულს იგრძნობდა კაცი მისი ჩაგრძელებული ზურგის დანახვაზე. მან გაჯავრებით გადმოყარა თივა ცხაურში. ის იყო გადავყავი თავი, რომ ისე მაგრად მთხლიშა მუშტი დრუნჩში, უკან მივაწყდი. შემდეგ კიდევ ჩამცხო ჩექმა მუცელში.

— ეს ქეციანი რომ არ ყოფილიყო, — წარმოთქვა მან, — არაფერიც არ მოხდებოდა.

— რაო, რა მოგივიდა? — შეეკითხა მეორე მეჯინიბე.

— ალბათ გრაფის ცხენები არც კი ახსოვს, თავისას კი დღეში ორჯერ მაინც დახედავს.

— როგორ, ეს ამლავი ხომ არ აჩუქეს? — ჰკითხა მეორემ.

— ეშმაკმა უწყის, მიჰყიდეს თუ აჩუქეს, გრაფის ცხენებს თუნდ შიმშილით სული ამოხდეს, ფეხებზე ჰკიდია. აბა გაბედე და მის კვიცს ნურაფერს აჭმევ. დაწექიო, მითხრა, და ოთხში ამომილო! ღმერთი აღარ არის! პირუტყვი უფრო ეცოდებათ, ვიდ-

რე ადამიანი. მთლად ურჯულო ყოფილა, თვითონვე ითვლიდა ის ბარბაროსი! გენერალს ასე არასდროს უცხუნებია, ზურგი მთლად ამიჭრელა; ეტყობა, ქრისტიანის შვილი არ უნდა იყოს.

რაც ილაპარაკეს ცემასა და ქრისტიანობაზე, კარგად გავიგე, მაგრამ სავსებით გაუგებარი იყო ჩემთვის, რას ნიშნავდა სიტყვები: თავისი, მისი კვიცი, ვიგრძენი მხოლოდ, რომ ადამიანები ვარაუდობდნენ რაღაც კავშირს ჩემსა და უფროს მეჯინიბეს შორის. რას ნიშნავდა ეს კავშირი, არ მესმოდა. მხოლოდ, უკვე მოგვიანებით, როცა სხვა ცხენებს გამომთიშეს, ყველაფერი გავიგე. მაშინ კი ვერასგზით მივხვდი, რას ნიშნავდა, მე ადამიანის საკუთრებას რომ მიწოდებდნენ. «ჩემი ცხენი» — ეს სიტყვები ისევე უცნაურად მიმაჩნდა, როგორც სიტყვები: «ჩემი მიწა», «ჩემი ჰაერი», «ჩემი წყალი».

მაგრამ ამ სიტყვებს უდიდესი გავლენა ჰქონდათ ჩემზე. დღენიადაგ ვფიქრობდი ამაზე და, ბოლოს, მხოლოდ ადამიანებთან უაღრესად სხვადასხვანაირი ხანგრძლივი ურთიერთობის შემდეგ გავიგე მნიშვნელობა, რასაც გულისხმობდნენ ადამიანები ამ უცნაური სიტყვებით. მათი მნიშვნელობა კი ასეთია: ადამიანები საქმეებით როდი ხელმძღვანელობენ ცხოვრებაში, არამედ სიტყვებით. მათ მოსწონთ არა იმდენად შესაძლებლობა — გააკეთონ თუ არ გააკეთონ რამე, რამდენადაც ცდილობენ ილაპარაკონ სხვადასხვა საგანზე ერთმანეთში დათქმული სიტყვებით. მათგან ძალზე მნიშვნელოვნად მიჩნეულია ერთ-ერთი სიტყვა: ჩემი, რასაც წარმოთქვამენ სხვადასხვა ნივთის, არსებისა და საგნის, თვით დედამიწის, ადამიანებისა და ცხენების აღსანიშნავად. ერთსა და იმავე ნივთზე მათ დათქმული აქვთ, მარტოდენ ერთმა თქვას: ჩემიაო. და ის, ვინც ერთმანეთშორის დათქმული თამაშის მიხედვით ყველაზე მეტი რაოდენობის ნივთზე იტყვის, ჩემიაო, უბედნიერესად ითვლება ადამიანებში. რატომაა ასე, არ ვიცი, მაგრამ ასე კია და. წინათ დიდხანს ვწვალობდი ამეხსნა იგი რაიმე პირდაპირი სარგებლიანობით, მაგრამ ეს აზრი უმართებულო აღმოჩნდა.

მაგალითად, ბევრი ადამიანი, თავის ცხენს რომ მიწოდებდა, არც კი ყოფილა ჩემი მხედარი, ზურგზე სხვები მასხდებოდნენ, საჭმელ-სასმელს ისინი კი არა, სხვები მამლევდნენ. სიკეთეს მიწევდა კვლავ ის კი არა, ვინც თავის ცხენად მთვლიდა, არამედ მეეტლეები, ბეითლები, საერთოდ, გარეშე პირები. მერე, როცა გაიზარდა ჩემი დაკვირვებების არე, დავრწმუნდი, რომ ჩემის ცნებას ცხენების მიმართ არავითარი სხვა საფუძველი არა აქვს, ადამიანების ბილწი და პირუტყვული ინსტინქტის გარდა, რასაც ისინი საკუთრების გრძნობას ანდა უფლებას უწოდებენ. ადამიანი ამბობს: «ჩემი სახლი», და არასოდეს ცხოვრობს შიგ, არამედ ზრუნავს სახლის აშენებისა და კეთილმოწყობისათვის. მაგალითად, ვაჭარი ამბობს: «ჩემი დუქანი, ჩემი ფართლეულობის დუქანი», და თავისი დუქნის საუკეთესო ფართლეულის ტანისამოსი კი არ აცვია.

არიან ისეთი ადამიანები, მიწას თავისას რომ უწოდებენ, ხოლო არასოდეს უხილავთ ეს მიწა და ფეხიც არ დაუდგამთ ზედ. არიან ადამიანები, სხვა ადამიანები თავისად რომ მიაჩნიათ, ხოლო არასოდეს უნახავთ ეს ადამიანები, და ამ ადამიანებთან ურთიერთობა მხოლოდ ისაა, სიავე მიაყენონ მათ. არიან ადამიანები, რომლებიც ქალებს თავიანთ ქალებად ანდა ცოლებად სთვლიან, ეს ქალები კი სხვა მამაკაცებთან ცხოვრობენ. და ადამიანები ცხოვრებაში ცდილობენ გააკეთონ ის კი არა, რაც საუკეთესოდ მიაჩნიათ, არამედ რაც შეიძლება უფრო მეტ ნივთს უწოდონ თავისი. ახლა დარწმუნებული ვარ, სწორედ ესაა ჩვენსა და ადამიანებს შორის არსებითი განსხვავება. და ამიტომ, თუ არ აღვნიშნავთ ადამიანთა წინაშე სხვა ჩვენს უპირატესობას, უკვე — მარტოდენ ამის გამო — თამამად შეგვიძლია ვთქვათ, ცოცხალ არსებათა კიბის საფეხურზე ჩვენ უფრო მაღლა ვდგავართ, ვიდრე ადამიანები: ადამიანთა მოქმედე-

ბას, ყოველ შემთხვევაში იმ ადამიანთა, რომლებთანაც მქონია ურთიერთობა, წარმართავს სიტყვები, ჩვენსას კი — საქმე.

და აი ეს უფლება — ეთქვა ჩემზე, ჩემი ცხენიო — მოიპოვა უფროსმა მეჯინიბემ და გაწკეპლა მეჯინიბე. მეტისმეტად გამაოცა ამ აღმოჩენამ და იმ აზრებისა და მითქმა-მოთქმის გამო. რასაც იწვევდა ადამიანთა შორის ჩემი ჭრელი ფერი, და დედაჩემის ღალატით აღძრულმა მჭმუნვარებამ გამხადეს ასეთი დარბაისელი და დადინჯებული ლაფშა ცხენი, როგორსაც ხედავთ.

სამგვარად გახლდით უბედური: ამლაყი ვიყავი, ლაფშა ვიყავი, და ადამიანებმა წარმოიდგინეს, ვითომც ღმერთს და ჩემს თავს კი არ ვეკუთვნოდი, როგორც ეს მოსდგამს ყოველ ცოცხალ არსებას, არამედ — უფროს მეჯინიბეს.

მათ ასეთ წარმოდგენას ბევრი რამ მოჰყვა. პირველი მათგანია ის, რომ განცალკევებით მომათავსეს. უკეთ მკვებავდნენ, ხშირ-ხშირად გავყავდი სარბიელზე და მალიან ადრე შემაბეს ეტლში. სამი წლისა გახლდით, პირველად ეტლში რომ შემაბეს. მახსოვს, უფროსმა მეჯინიბემ, რომელსაც თავი მოჰქონდა, ეს ცხენი მე მეკუთვნისო, შეჰყარა მეჯინიბეები და შეუდგნენ ეტლში ჩემ შემბას, ეგონათ, გამმაგდება ანდა წინააღმდეგობას გაგვიწევსო. თოკით გამკოჭეს და ხელნებში შემადგეს; ზურგზე ჯვარედინად გადმომაცვეს ფართო ღვედი და მიაკრეს ხელნებს, წიხლის კვრა არ გაბედოსო. მე კი შემთხვევას ველოდი, გამომეჩინა შრომის სურვილი და სიყვარული.

გაუკვირდათ, გამოცდილი ცხენივით რომ გავიარე. უკვე მხედნიდნენ და ვიწყე ვარჯიში ჩორთით სიარულში. დღითიდღე დიდ და დიდ წარმატებას ვაღწევდი, ისე რომ სამი თვის შემდეგ თვით გენერალი და სხვებიც აქებდნენ ჩემს ნავარდს, მაგრამ, უცნაური ამბავია: რადგან წარმოედგინათ, თავის თავს კი არ ეკუთვნის, არამედ უფროს მეჯინიბესო, სწორედ ამიტომ ჩემს სიარულს სულ სხვა მნიშვნელობა მიანიჭეს.

ჩემს ძმებს, ურა-კვიცებს, ხედნიდნენ რბენა-ჭენებით, ამოწმებდნენ მათ რონინს, ესწრებოდნენ მათ ვარჯიშს, დააქროლებდნენ მოოქრული ეტლებით, რთავდნენ ძვირფასი ასალებით. მე დავდიოდი უფროსი მეჯინიბის უბრალო ოთხთვალათი, მისი საქმეებისთვის ჩემენკასა და სხვა ხუტორებში. ყველაფერი ეს ხდებოდა იმისათვის, რომ ამლაყი ვიყავი, და რაც მთავარია, მათი აზრით, გრაფის კი არ ვიყავი, არამედ უფროსი მეჯინიბის საკუთრება.

ხვალ, თუ ცოცხალი დავრჩით, მოგიხსნობთ, რა მნიშვნელოვანი შედეგი ჰქონდა ჩემთვის საკუთრების ამ უფლებას, უფროს მეჯინიბეს რომ წარმოედგინა.

ცხენები მოკრძალებით ეპყრობოდნენ ფეხმარდს, მხოლოდ ნესტორი წინანდებურად უხეშად ექცეოდა მას. გლეხის ლურჯა კვიცმა დაიჭიხვინა რემასთან მიახლოებისას, ქურანა ფაშატი ისევ კეკლუცობდა.

VII

მესამე ღამე

ამოვიდა ნამგალა მთვარე და შუქი მიაფრქვია შუაგულ ეზოში მდგარი ფეხმარდის ფიგურას; ცხენები შექუჩებულიყვნენ მის გარშემო.

— მთავარი გასაოცარი შედეგი იმისა, რომ მე გრაფისა, ან ღმერთისა კი არა, უფროსი მეჯინიბისა ვიყავი, — განაგრძობდა ამლაყი, — იყო ის, რაც ჩვენს მთავარ დამსახურებას შეადგენს: მარდი სრბოლა, რაიც ჩემი განდევნის მიზეზი გახდა. წრიულ სარბიელზე საჯირითოდ გამოიყვანეს გედი, ხოლო ჩესმენკელი მეჯინიბე მომიახლოვდა და დადგა წრესთან; გედმა ჩვენს ახლოს ჩაიქროლა. კარგად მინავარდობდა, მაგრამ მაინც იპრანჭებოდა, არ გააჩნდა ის მარიფათი, რაც მე შევიძინე; უნარი, მიწაზე

ერთი ფეხის შეხებისას წამსვე რომ დაძრავ მეორეს, უქმად არ დაკარგავ უმცირეს საშუალებასაც კი და გამოიყენებ მას წინსვლისათვის. გედმა ჩაიქროლა ჩვენს ახლოს. გულმა ასპარეზობისაკენ გამიწია, მეჯინიბემ ხელი არ შემიშალა. «რა იქნება, ჩემი ამლაცი რომ გავაჯიბრო?» — წამოიძახა მან, და როცა გედი მეორეჯერ გაგვისწორდა, მიმიშვა, გედი უკვე სწრაფად მიქროდა, ამიტომაც პირველ შემოვლაზე ჩამოვრჩი, მაგრამ მეორეზე წამოვეწიე, თანდათან მივწვდი ეტლს, გავუტოლდი და გავუსწარი. სინჯეს მეორეჯერაც — იგივე ამბავი მოხდა. მე უფრო მარდი აღმოვჩნდი, ყველას თავზარი დაეცა. გენერალი მოითხოვდა, სასწრაფოდ გაყიდეთ და სადმე გადაკარგეთო, მაგის სახსენებელიც აღარ იყოს, «გრაფი გაიგებს, და დავიღუპებითო», ამბობდა იგი. კორენოელ ჩარჩს მიმყიდეს. მასთან დიდხანს არ დავრჩენილვარ. მერე მიყიდა ჯარისათვის ცხენების შესაძენად ჩამოსულმა ერთ-ერთმა ჰუსარმა. ყველაფერი ეს ისეთი უსამართლობა და საშინელება იყო, რომ მიხაროდა, როცა ხრენოვოდან წამიყვანეს და სამუდამოდ დამაშორეს ყველა ნათესავსა და საყვარელ არსებას. ძალზე მიმძიმდა მათთან ყოფნა. მათ მოელოდათ სიყვარული, პატივისცემა, თავისუფლება, მე — შრომა, დამცირება, დამცირება და შრომა სულის ამოხდომამდე! მერე და რატომ? ამლაცი გახლდით და ამიტომ ვიღაცის ცხენი უნდა ვყოფილიყავი.

იმ საღამოს ფეხმარდმა მეტის თქმა ვეღარ მოასწრო. თავლაში მომხდარმა შემთხვევამ ააფორიაქა ყველანი. ხანიერი მაკე ფაშატი — ზერდაგი, რომელიც ერთ ხანს ყურს უგდებდა ფეხმარდს, უცბად შებრუნდა და ზანტად გაემართა ფარდულისაკენ. იქ ისე ხმამაღლა აკრუსუნდა, ცხენებმა ყურადღება მიაქციეს; მერე დაწვა, კვლავ წამოდგა, ისევ დაწვა. ხანდაზმული ფაშატები მიხვდნენ, რაც სჭირდა, მაგრამ ახალგაზრდობა აწრიალდა, მიატოვა ლაფშა და გარს შემოერთყა ავადმყოფს. დილით თავლაში უკვე იყო ახლად მოგებული კვიცი. ძლივს რომ იდგა ფეხზე და ბარბაცებდა. ნესტორმა უფროს მეჯინიბეს მოუხმო და ფაშატი კვიციანად ბაკში გადაიყვანეს, ცხენები უიმათოდ გარეკეს საბალახოდ.

VIII

საღამოს, როცა ჭიშკარი დახურეს და ყველაფერი მიყუჩდა, ამლაციმა განაგრძო:

— ხელიდან ხელში გადასვლისას ვუკვირდებოდი ადმიანებისა და ცხენების ცხოვრებას. ყველაზე დიდხანს დავყავი ორ პატრონთან: თავადთან, ჰუსართა ოფიცერთან და მერე ნიკოლოზ სასწაულთმოქმედის საყდართან მცხოვრებ დედაბერთან.

ჰუსართა ოფიცერთან გავატარე ჩემი სიცოცხლის საუკეთესო დღეები.

მაინცდამაინც ის იყო ჩემი დაღუპვის მიზეზი. თუმცა მას არასოდეს არავინ და არაფერი ყვარებია, სწორედ ამიტომ მიყვარს და მიყვარდა იგი.

სწორედ ის მომწონდა მისი, რომ ლამაზი, ბედნიერი და მდიდარი იყო, და ამიტომ არავინაც არ უყვარდა. თქვენთვის გასაგებია ეს ჩვენი მაღალი ცხენური გრძნობა! მისი გულცივობა, მისი სიმკაცრე, და ისიც, რომ მე დამოკიდებული ვიყავი მასზე, განსაკუთრებულ ძალას ანიჭებდნენ ჩემს სიყვარულს. «მომკალი, მომსპე, — ვფიქრობდი ხანდახან იმ საუკეთესო წლებში, — მით უფრო ბედნიერი ვიქნები-მეთქი».

მან მიყიდა იმ ჩარჩისაგან, რვაას მანეთად რომ მიმყიდა მეჯინიბემ. შემისყიდა მხოლოდ და მხოლოდ იმიტომ, რომ არავის ჰყავდა ამლაცი ცხენები. ეს იყო ჩემი საუკეთესო დრო. მას ჰყავდა ხასა. ვიცოდი ეს ამბავი, რადგან ყოველდღე დამყავდა ქალთან და ხანდახან ორივესაც დავატარებდი. ხასა ლამაზი იყო, თვითონ ოფიცერიც ლამაზი გახლდათ და მეეტლეს ლამაზი ჰყავდა. სწორედ ამიტომ მიყვარდა ისინი. მეც კარგად ვგრძნობდი თავს. ჩემი ცხოვრება ასე მიდიოდა: დილით გამოცხადდებოდა მეჯინიბე ჩემს დასაურვებლად, თვითონ მეეტლე კი არა, მეჯინიბე ჯეელი

ბიჭი იყო — გლეხთაგანი. გააღებდა კარს, გაანიავებდა ცხენთა ანაორთქლს, გამოგვიდა ნეხვს, მოხდიდა ცხენს საძაგრავს, დამიტრიალებდა ჯაგრის მთელ ტანზე და სამურველით ზოლ-ზოლად აფენდა მოთეთრო ბალანს ნალით დაკბილულ ზღავზე. ხუმრობით კბილს გაკვრავდი ხოლმე სახელოზე, მოვყვებოდი ფეხების ბაკუნს. შემდეგ რიგრიგობით მიგვაყენებდნენ ცივი წყლით სავსე როფთან და იმ ბიჭს ნეტარებას გვრიდა თავისი შრომის შედეგი: სალუქი ჭრელი კანი, ლარივით სწორი, ფართოფლოქვებიანი ფეხები, გაკრიალებული გავა და ისეთი ზორბა ტანი, ნაბანი არ დაიქცეოდა. მაღალი ცხაურიდან თივას ჩამოყრიდნენ, მუხის ახურს შვრიით აავსებდნენ. შემდეგ მოვიდოდნენ თეოფანი და უფროსი მეეტლე.

ჩემი პატრონი და მეეტლე ერთმანეთსა ჰგავდნენ. არც ერთსა და არც მეორეს არაფრის ეშინოდათ და არც არავინ უყვარდათ საკუთარი თავის გარდა, — ამიტომაც ყველას უყვარდა ისინი. თეოფანს ეცვა წითელი ხალათი, პლისის შარვალი და ხიფთანი. ძალიანი მიყვარდა, როცა ხანდახან, კვირა-უქმე დღეს, პომადანასმული და ხიფთანში გამოპრანჭული საჯინბოში შემოვიდოდა და შემომძახებდა:

— რას შვრები, ცხენუკა, ჩაგთვლიმა განა? — და ფიწლის ტარს წამკრავდა ბარკალზე, მაგრამ არასოდეს უტკენია, მხოლოდ გამეხუმრებოდა. მაშინვე ვხვდებოდი მის ხუმრობას, ყურებს დავლურსავდი და კბილებს ვაკაპუნებდი.

ჩვენთან იყო ერთი შავრა ულაყი, წყვილცხენა ეტლისათვის. ღამღამობით მასთან ერთად შემაბამდნენ ხოლმე. ამ აჯილღას ხუმრობისა არაფერი გაეგებოდა, ქაჯივით ავგული იყო. მის ახლო ვიდექი, ბაკის გადაღმა და, ხანდახან, სერიოზულად წავკინკლავდებოდი ხოლმე. თეოფანს როდი ეშინოდა მისი. ჯიქურ მოადგებოდა, ისეთს შეუძახებდა, თითქოს სული უნდა გააცხეებინოსო; მაგრამ დაშოშმინდებოდა, და თეოფანიც ავშარას გაუკეთებდა.

ერთხელ ორივემ მაგრად გავაქროლეთ ეტლი კუზნეცკზე. არც პატრონი და არც მეეტლე არ შემინებულან. იცინოდნენ, უყვიროდნენ ხალხს, გვაოკებდნენ და აქეთ-იქით გვაბრუნებდნენ. არავინ გაგვიწყლეთია.

მათ სამსახურს შევალე მთელი ჩემი ღირსება და ნახევარი სიცოცხლე. იქ დამაგლახაკეს და ფეხები დამიზიანეს.....ყოველივე ამის მიუხედავად, ეს იყო ჩემი ცხოვრების საუკეთესო ხანა! თორმეტ საათზე მოვიდოდნენ მარხილში შესაბმელად; ქაჩაჩებზე წამალს წამისვამდნენ. ჯიდაოსა და ფაფარზე სველ საფენს დამადებდნენ და შემაბამდნენ ხელნებში.

მარხილი ხავერდით გაწყობილი მოწნული ლერწმისა იყო; მთელი აღკაზმულობა ვერცხლის პაწაწინა ბალთებისაგან შედგებოდა, სადავეები აბრეშუმისა, და ერთ დროს ნაქარგიც კი გახლდათ. როცა ყველა თასმასა და ღვედს მოარგებდნენ და გამონასკვავდნენ, ვერ გაარჩევდით, სად თავდებოდა აღკაზმულობა და სად იწყებოდა ცხენი. მარხილში შებმა ხდებოდა ფარდულში.

გამოდის თეოფანი. მას მხრებზე უფრო განიერი უკანალი აქვს. წითელი სარტყელი წელზე შემოუხვევია, აღკაზმულობას აათვალიერებს, წამოსკუბდება კოფოზე, შეისწორებს ხიფთანს, უზანგში შეადგამს ფეხს, უეჭველად წაიხუმრებს რაღაცას, ჩამოიკიდებს მათრახს, რითაც არასოდეს უცემია ჩემთვის, «აბაო», შესძახებს და თამამ-თამამით გავდივარ ჭიშკარში. ნარეცხის გადასაქცევად გამოსული მზარეული ქალი ჩერდება ზღურბლზე, თვალდაჭყეტილი მომჩერებია. გლეხი, ეზოში შემა რომ შემოიტანა, გამოდის, გაივლ-გამოივლის და ისიც ჩერდება. გამოდის ფარეშები, მიახლოვდებიან მეეტლეები. გააბამენ მუსაიფს. ყველანი ელოდებიან; ზოგჯერ სამ საათს ვდგავართ შესასვლელთან, ხანდახან გავივლ-გამოვივლით, შემოვუხვევთ და კვლავ ვდგავართ.

დაბოლოს, წინკარი ახმთანდება, გამობაჯბაჯდება ფრაკში გამოწყობილი ღიპიანი ჭადარა ტიხონი და გვეტყვის: «აბა, მართვით ბატონს ეტლი!» მაშინ არ ხმარობდნენ ასეთ შტერულ გამოთქმას, როგორც ახლა იციან: «წინ წამოდიოთ», თითქოს არ ვიცოდე, წინ რომ უნდა ვიარო და არა უკან; თეოფანი დაიწრუპუნებს, დაძრავს ეტლს, და თავადიც გამოიჭრება მკვირცხლად, დაუდევრად, თითქოს სულაც არ იყოს გასაოცარი ეს მარხილი, ეს ცხენი და თეოფანი, რომელიც ისე წახრის ბეჭებს და დაძაგრავს ხელებს, რომ წარმოუდგენელი გეჩვენებათ ასე დიდხანს გაჩერება. ჰოდა, გამოიჭრება ბექთაროსიანი თავადი, თახვის რუხსაყელოიანი შინელი წამოუსხამს; საყელო უფარავს შავთვალწარბა, დაქდაჟა ლამაზ სახეს, რომელიც არასდროს არ უნდა ჰქონდეს დაფარული. გამოდის ისე, რომ მის ხმაღს, დეზებს და კალოშთა სპილენძის საქუსრებს წკრიალი და რაჩხარუჩხი გაუდით, ხალიჩაზე ისე დგამს ფეხს, თითქოს ეჩქარებაო. და ყურადღებას არ გვაქცევს მე და თეოფანს, არც იმას, თუ რას უტყერენ და რას ელაციციებიან ყველანი, მის გარდა. თეოფანი დაიწრუპუნებს, მე სადავეს ვქაჩავ, დარბაისლური ნაბიჯით გავაგრიალებ ეტლს და შევდგები. აღმაცერად გადავხედავ თავადს, ვაკანტურებ ჯიშთან თავსა და ფაფუკ ჯიდაოს. თავადი კარგ გუნებაზეა. ხამუშ-ხამუშ გაეხუმრება კიდევ თეოფანს. თეოფანი ლამაზი თავის ოდნავი მობრუნებით უპასუხებს და ხელდაუშვებლად, მარტოდენ ჩემს გასაგებად და ძლივს შესამჩნევად გაარხევს სადავეს, და მაშინ გიყვარდეს — ერთი და ორი! — მივქრივარ სულ უფრო და უფრო განიერი ნაბიჯით. ყოველი კუნთი მითრთის და თავიდან ფეხამდე ჟრუანტელი მივლის, ატალახებული თოვლი ეყრება მარხილის თავკავს. მაშინც არც ახლანდელი სულელური «ო»-ს შემახება იცოდნენ, თითქოს მეეტლეს რაღაც სტკივაო. «განი! ჩამოდექი», დაიცაცხანებს თეოფანი ახლანდელ ჩვეულებისამებ გაუგებარ სიტყვებს და ხალხი გზას უტევს, კისერმოღრეცილი ჩერდება და გაჰყურებს ლამაზ ლაფმას, ლამაზ მეეტლეს, ლამაზ ბატონს...

განსაკუთრებით მიყვარდა ერთი თოხარიკი ბედაურის გასწრება: მე და თეოფანი შორიდან დავინახავდით ჩვენს შესაფერის ცხენიან მარხილს, გრიგალივით გავიჭრებოდით წინ და ნელ-ნელა წამოვეწეოდით. მარხილის ირგვლივ ტალახს დავაყენებდი, მგზავრს გავუსწორებოდი და ფრუტუნ-ფრუტუნით თავზე დორბლებს გადავაფრქვევდი; გავუსწორებოდი კეხს, რკალს, უკვე ვეღარ ვხედავდი მას და მარტოდენ მესმოდა თანდათან მინელებული ხმა. ხოლო თავადი და თეოფანი, მასთან მეც — კრინტს არ ვძრავდით და ვიყავით გატრუნული, ვითომ ისე, ტყუილუბრალოდ, მივდიოდით ჩვენს საქმეზე, ვითომ ვერც კი ვამჩნევდით გზადაგზა შემხვედრ დინჯ-დინჯ ცხენებზე ამხედრებულთ. მიყვარდა გასწრება, მაგრამ მიყვარდა აგრეთვე კარგ თოხარიკ ბედაურთან შეხვედრაც. ერთი წამი, ერთი შეხედვა და ჩვენ დავმორდებოდით და კვლავ ცალკ-ცალკე მივქროდით, თითოეული თავთავის მხარეს...

აჭრიალდა ჭიშკარი, და გაისმა ნესტორისა და ვასკას შემახილები.

მეხუთე ღამე

ამინდი იცვლებოდა. მოღრუბლული დღე იყო, დილიდანვე ერთი წვეთი ნამი არ ჩამოვარდნილა, მაგრამ თბილოდა და ირგვლივ კოლოები ფუთფუთებდნენ. როგორც კი რემა თავლაში შერეკეს, ცხენები ამლაყის გარშემო მოგროვდნენ და მანაც ასე დაამთავრა თავისი თავგადასავალი:

ჩემი ბედნიერი ცხოვრება მალე დამთავრდა. ასე მხოლოდ ორ წელიწადს გასტანა. მეორე ზამთრის ბოლოს მოხდა ჩემთვის ყველაზე სასიხარულო ამბავი. და ამას მოყვა ჩემი ყველაზე დიდი უბედურებაც. ეს იყო ყველიერში. დოღზე წავიყვანე თავა-

დი. დოღზე უნდა წასულიყვნენ ატლასურა და საღარი. არ ვიცი, რას აკეთებდნენ ისინი ფანჩატურში. მაგრამ ის კი ვიცი, რომ თავადი გამოვიდა და თეოფანს ასპარეზზე გასვლა უბრძანა. მახსოვს, გამიყვანეს სარბიელზე და დამაყენეს წრეში. ატლასურაც იქვე ჩააყენეს. ატლასურა გამოყავდა მესვეურს. მე კი, ისე — როგორც ვიყავი, ქალაქური მარხილით. მოსახვევში უკან მოვიტოვე იგი. სიცილ-ხარხართა და აღტაცების ყიჟინით მომესალმა ყველა.

როცა მიმაცილებდნენ, ჯგროდ დამედო ხალხი. ხუთიოდე კაცმა ათასები შეამლო თავადს. ის იცინოდა მხოლოდ კრიალა კბილებს აელვარებდა.

— არაო, — ამბობდა იგი, — ეს ცხენი კი არ არის, მეგობარია ჩემი; მაგის წონა ოქროც რომ მომცეთ, ვერ შეველევი. ნახვამდის, ბატონებო!

ფეხთსათბური გახსნა და მარხილში ჩაჯდა.

— აბა, ახლა ოსტოჟენსკისკენ!

ეს იყო მისი ხარჭა-ქალის ბინა და ჩვენც გავქუსლეთ...

ეს იყო ჩემი უკანასკნელი ბედნიერი დღე. მივედით ქალისას. თავადი ამ ქალზე ამბობდა, ჩემიაო. ქალს კი სხვა შეყვარებოდა და გაჰკიდებოდა. ხუთი საათი იყო, თავადმა აღარ გამომხსნა მარხილიდან, და იმ ქალს გამოენტო. რაც არასდროს მომხდარა, მათრახი გადამიჭირეს და ჭენებ-ჭენებით მივქროდი. პირველად ჩემს სიცოცხლეში ავურ-დავურიე სვლა, შემრცხვა, მინდოდა კვლავ შემეწყო ფეხი, მაგრამ ანაზღად მომესმა თავადის გაშმაგებლი ყვირილი: «გაქუსლე!» გაიშხულია მათრახმა, მწვავედ გადამეწნა ზურგზე და მეც გავფრინდი, თან უკანა ფეხებს ვახლიდი მარხილის რკინით შეჭედილ თავკავს. ქალს 25 ვერსის შემდეგ წამოვეწიეთ. მივიყვანე თავადი, მაგრამ მთელი ღამე კვანკალებდი და არაფრის ჭამა აღარ შემეძლო. დილით წყალი დამალევინეს. დავლიე და მერე აღარასოდეს ვყოფილვარ ისეთი ცხენი, მანამდე რომ ვიყავი. ავადვემოფობდი, მტანჯავდნენ და მასახიჩრებდნენ — მკურნალობდნენ, როგორც ამას უწოდებენ ადამიანები. ქაჩაჩები გადამეყვლიფა, ფეხები გამიფიჟვინდა და მუხლები მომეღრიცა, გულბოყვი ჩამივარდა, სულ ერთიანად დავმაბუნდი და ილაჯი გამიწყდა. ჩარჩს მიმყიდეს. სტაფილოსა და კიდევ რაღაც ხაზა-ხუბას მაჭმევდა და ჩემგან ისეთი რაღაც შექმნა, რაც მე აღარ მგავდა. მაგრამ იმის მინაგვარი კი იყო, უმეცარი ადამიანი რომ შეეცდინა. ჯან-ღონემ მიმტყუნა და სიარულის თავი აღარ მქონდა.

გარდა ამისა, ჩარჩი ძალიან მტანჯავდა. როგორც კი ეწვეოდნენ მყიდველები, შემოვიდოდა თავლაში და ვეებერთელა მათრახით ისე ამაჭრელებდა და მაშინებდა, გაცოფებას აღარაფერი მაკლდა. შემდეგ მათრახის ნაკვალევს დაფარავდა და გარეთ გამიყვანდა.

იმ ჩარჩიდან დედაბერმა შემისყიდა. იგი სულ ნიკოლოზ სასწაულთმოქმედის საყდარში დადიოდა და მეეტლეს ცემით ტყავს აძრობდა. მეეტლე ჩემს ბაგაში შემოვიდოდა და ტიროდა. მაშინ გავიგე, ცრემლს სასიამოვნო მლაშე გემო რომ ჰქონდა. შემდეგ დედაბერი მოკვდა. მისმა მოურავმა სოფელში წამიყვანა და მეწვრილმანეს მიმყიდა; მერე ხორბალს მივაძეხი, გავიბერე, უარესად გავხდი ავად. ერთ გლესს მიმყიდეს. იქ მიწას ვხნავდი, თითქმის არაფერს ვჭამდი, ფეხიც სახნისით გადამისერეს. ისევე ავად გავხდი. ერთმა ბოშამ სხვა ცხენზე გადამცვალა. საშინლად მაწვალებდა, და ბოლოს, აქაურ მოურავს მიმყიდა. და აი აქა ვარ...

ყველანი დუმდნენ. წამოჟინჟლდა.

მეორე საღამოს შინდაბრუნებულ რემას გზაზე პატრონი შემოეყარა. თან ერთი სტუმარიც ახლდა. სახლს მიახლოებულმა ოტროველამ ცერად შეათვალიერა ორი მამაკაცი: ერთი მათგანი გახლდათ ჩალისქუდიანი ახალგაზრდა პატრონი, მეორე კი — მაღალი, სქელ-სქელი, გაფიჭვინებული სამხედრო პირი. დროულმა ცხენმა აღმაცერად გახედა ადამიანებს, ყურები დალურსა და გვერდით ჩაუარა პატრონს. დანარჩენები — ახალგაზრდები — აფორიაქდნენ, თავგზა აებნათ, განსაკუთრებით, როცა პატრონი და სტუმარი განგებ შევიდნენ ცხენების შუაგულში, რაღაცას უჩვენებდნენ ერთმანეთს და მუსაიფობდნენ.

— აი, ეს ვოევიკოვისგან შევიძინე, ეს ხალეზიანი სისვი ცხენი, — ამბობდა მასპინძელი.

— ვისია ეს ახალგაზრდა შავრა ფეხკავშა ცხენი? სწორედ გვარიანი რამ არის, — ეუბნებოდა სტუმარი.

მათ ბევრი ცხენი გასინჯეს. ზოგი ნაჩქარევად, ზოგი კიდეც გულდინჯად. შეამჩნიეს ქურანა ფაშატიც.

— ეს კი ხრენოვების საფერხე ცხენებიდან შემომრჩა, კარგი ჯილაგისაა. — წარმოთქვა მასპინძელმა.

ვერ შეძლეს ყველა ცხენის დათვალიერება. პატრონმა მოხმო ნესტორს. მოხუცმა ფიცხლავ ქუსლი ჰკრა ამლავ ლაფშას და გამოათობარიკა. ცალფეხათრეული ლაფშა მოფეხუცობდა, მაგრამ მაინც ისე მოძუნძულდებოდა, ჩანდა, არასდიდებით არ აბუზლუნდებოდა, თუნდაც ებრძანებინათ, რამდენიც შეიძლება, ირბინე ქვეყნის დასასრულამდე. იმაზეც მზად იყო, ოთხამოდებით გაჭენებულიყო და ამ საქმის დაწყებას მარჯვენა ფეხითაც კი აპირებდა.

— აი, თამამად შემიძლია მოგახსენოთ, ამ ფაშატზე უკეთესი მთელ რუსეთში არ მოიპოვება, — უთხრა მასპინძელმა და დაანახვა ერთი ფაშატი.

სტუმარმა შეაქო ის ცხენი. აღზნებულ-აღელვებული მასპინძელი დაცუხცუხებდა, უჩვენებდა, მოუთხრობდა და უხსნიდა სტუმარს თითოეული ცხენის ამბავს და ჩამომავლობას. სტუმარს, ეტყობოდა, მოსწყენოდა მასპინძლის ლაპარაკი და ცდილობდა ისეთი შეკითხვები მოეგონებინა, ვითომ მეც მაინტერესებს ეს ამბავიო.

— დიახ, დიახ, — შეცბუნებული ამბობდა იგი.

— აბა, ერთი დახედე, — პასუხის გაუცემლად ეუბნებოდა მასპინძელი, — ფეხებს დახედე... ძვირი კი დამიჯდა, მაგრამ სამი კვიცი შემძინა და მაინც დარბის.

— კარგად დარბის? — შეეკითხა სტუმარი.

ასე გადასინჯეს სათითაოდ თითქმის ყველა ცხენი და საჩვენებელი მეტი აღარაფერი დარჩა. მერე დადუმდნენ.

— აბა, ახლა წავიდეთ, ხომ?

— წავიდეთ.

ორივე ჭიშკრისაკენ გაემართა. სტუმარს უხაროდა, დათვალიერება დამთავრდაო. ახლა კი წავიდოდა შინ, სადაც შეიძლებოდა ჭამა, სმა, თამბაქოს გაბოლება და, ეტყობოდა, გამხიარულდა კიდეც. კვლავ ბრძანების მოლოდინში ლაფშაზე მჯდომ ნესტორს რომ ჩაუარა, სტუმარმა ვეებერთელა მსუქანი ხელი გავაზე შემოკრა ამლავს.

— როგორი ხატაველია, — წარმოთქვა მან, — ასეთი ლაფშა მეც მყავდა, გახსოვს, გეუბნებოდი?

მასპინძელი მიხვდა, — ჩემს ცხენებზე აღარ ლაპარაკობენო და ყური აღარ ათხოვა. სულ უკან-უკან იხედებოდა და კვლავ უმზერდა რემას.

ანაზღადა ზედ მის ყურთან გაისმა ყრუ, უნიათო, ბებრული ჭიხვინი. ეს ამლავმა დაიჭიხვინა, ხოლო აღარც დაუმთავრებია და, თითქოს შერცხვაო, ხმა ჩაიკმინდა.

არც სტუმარმა და არც მასპინძელმა ყურადღება არ მიაქციეს ამ ჭიხვინს და შინისკენ გაემართნენ. იმ ჩაფრაქებულ მოხუცში ფეხმარდმა იცნო თავისი საყვარელი ბატონი, ერთ დროს ბრწყინვალე, მდიდარი და ლამაზი სერპუხოვსკოი.

X

ისევ ჟინჟღავდა. ბაკში ბურუსი იდგა, ბატონის სახლში კი სულ სხვა ამბავი იყო. იმ საღამოს მასპინძლისას მდიდრულად მორთულ სასტუმრო ოთახში ჩინებულ ჩაის შეექცეოდნენ. ჩაის უსხდნენ მასპინძელი, დიასახლისი და სტუმარი.

სამოვართან დიასახლისი იჯდა. ის ფეხმძიმედ იყო, რასაც ადასტურებდა წამოზრდილი მუცელი, ზედმეტად წელში გამართული, შეთქვირებული ტანი და განსაკუთრებით თვალები, თვითნებურად და თავმომწონედ მჭვრეტელი დიდრონი თვალები.

მასპინძელს ეჭირა ყუთი საგულისგულოდ შენახული ათწლიანი სიგარეტებისა, რომელთა მსგავსი, მისი სიტყვებით, არავის გააჩნდა, და ლამობდა თავი მოეწონებინა სტუმართან. მასპინძელი გახლდათ კალმით ნახატი 25 წლის ყმაწვილი კაცი, აზიზად ნაპატიები, თმადაარცხნილი. საშინაოდ ეცვა ლონდონში შეკერილი ახალი ფაშფაშა ხალვათი ტანისამოსი. მეწკვზე ეკიდა მსხვილი ძვირფასი ბრელოკები. პერანგის სამაჯურები ფირუზისთვლიანი ოქროს ვებერთელა საკინძებით შეეზნია. წვერი ნაპოლეონ მესამისებურად დაეყენებინა და პომადაწასმული თავვისკუდა უღვაშები ისე აეგრინა, როგორაც მხოლოდ პარიზში თუ მოახერხებდნენ.

დიასახლისს ეცვა დიდრონ ჭრელ-ჭრელთაიგულებიანი აბრეშუმის კაბა; არც მთლად საკუთარი, მაგრამ მშვენიერი, სქელი ქერა თმა დაემაგრებინა რაღაც განსაკუთრებული, ოქროს მსხვილი სარჭებით. ხელებს უმშვენებდა უამრავი ძვირფასი სამაჯური და ბეჭედი.

სამოვარი ვერცხლისა იყო, სერვიზი საიშვიათო. კართან ქანდაკებასავით აღმართულიყო ფრაკში, თეთრ ჟილეტსა და ჰალსტუხში საუცხოოდ გამოწყობილი ფარეში და ელოდა განკარგულებას. ოთახში იდგა კრიალა გრებილი ავეჯი; კედელს ფარავდა დიდრონი ყვავილებით აფერადებული მუქი შპალერი. მაგიდასთან ვერცხლის მეწკვს აწკრიალებდა არაჩვეულებრივად მოხდენილი, კოხტა მწევარი. მას ერქვა გასაოცრად ძნელი ინგლისური სახელი, რომლის წარმოთქმა მეტისმეტად უჭირდათ ინგლისურის უცოდინარ მასპინძლებს.

კუთხეში იდგა ყვავილებში ჩაფლული ინკრუსტირებული ფორტეპიანო: ყველაფერს სიახლის, სიმდიდრისა და იშვიათობის ელფერი დაჰკრავდა. ყველაფერი საუცხოო იყო, მაგრამ ყველაფერს ემჩნეოდა მოყირჭების, ფუფუნებისა და გონებრივ ინტერესთა უქონლობის კვალი.

მასპინძელი გახლდათ თოხარიკი ცხენების მოყვარული, ჯან-ღონით სავსე, მეტისმეტად ხალისიანი ადამიანი, ერთი იმათაგანი, არასდროს რომ გამოიღვივან ამ ქვეყნად; ატარებენ სიასამურის ქურქს, თაიგულებით ასაჩუქრებენ მსახიობ ქალებს, ყველაზე ძვირფას სასტუმროში შეექცევიან ყველაზე ძვირფას და საუკეთესო ხარისხის ღვინოს. არიგებენ თავისი სახელობის ჯილდოებს და ჰყავთ ყველაზე ძვირფასი...

სტუმარი ნიკიტა სერპუხოვსკოი იქნებოდა ასე ორმოციოდე წლის კაცი, მაღალი, სქელ-სქელი, მელოტი, გრძელულვაშებიანი და ბაკუნბარდებიანი. იგი ალბათ ძალიან ლამაზი უნდა ყოფილიყო. ახლა კი ფიზიკურად, მორალურად და ქონებრივად დაბეჩავებული ჩანდა.

იმდენი ვალი ჰქონდა, რომ დაპატიმრების შიშით უნდა ემსახურა. ახლა მიემგზავრებოდა ერთ საგუბერნიო ქალაქში ცხენთსაშენის უფროსად. ეს ადგილი მისმა წარჩინებულმა ნათესავებმა გამოუსარჯლეს.

ეცვა სამხედრო კიტელი და ლურჯი შარვალი. კიტელი და შარვალი ისეთი იყო, როგორსაც მდიდარი კაცის მეტი ვერავინ შეიკვრავდა, ასეთივე გახლდათ თეთრეულიც. საათიც ინგლისური ჰქონდა. რაღაც არაჩვეულებრივი იყო მისი სქელლანჩებიანი ჩექმები.

ნიკიტა სერპუხოვსკოის თავის სიცოცხლეში ორ მილიონად ღირებული ქონება გაეფლანგა და ახლა 120 ათასი მანეთი ვალი ჰქონდა. ასეთი თანხით ყოველთვის მოსახერხებელია კვლავ განცხრომით იპარპაშოს ადამიანმა, ჰქონდეს სესხი და საშუალება ფუფუნებით და ხელგაშლილად იცხოვროს ერთ ათიოდე წელიწადს.

ეს ათი წელი უკვე ილეოდა და პარპაშსაც ბოლო ეღებოდა. ნიკიტასათვის კი ცხოვრება მოსაწყენი გახდა. ხელი მიჰყო სმას, ღვინო სწრაფად ეკიდებოდა, რაც წინათ არ ემართებოდა. კაცმა რომ თქვას, სმას არასოდეს არც იწყებდა და არც ამთავრებდა. მის ბეჩავობას ყველაზე მეტად ამჟღავნებდა მოუსვენარი გამოხედვა (აქეთ-იქით თვალებს აცეცებდა), უღიმღამო ინტონაცია და მოძრაობა. ეს მოუსვენრობა იმით აოცებდა კაცს, რომ, ალბათ, ახლახან სწევოდა მას, რადგან ჩანდა, დიდი ხანია შეჩვეოდა იმ აზრს, რომ მთელი სიცოცხლე არავისი და არაფრის შეშინებოდა. და ახლა, სულ რამდენიმე ხნის წინათ, უმძიმესი ტანჯვა-წამებით ჩაწვდომოდა ამ შიშს, რაც ესოდენ არ შეეფერებოდა მის ბუნებას.

მასპინძელი და დიასახლისი ამჩნევდნენ ამას და ურთიერთგაგების ნიშნად გადახედავდნენ ერთმანეთს. ეტყობოდათ, ამ საგნის დაწვრილებით განხილვას მხოლოდ დამინებისას აპირებდნენ და ითმენდნენ საბრალო ნიკიტას იქ ყოფნას. ელოლიავებოდნენ კიდევ.

ახალგაზრდა მასპინძლის ბედნიერება ჰბღალავდა ნიკიტას ღირსებას და, თავისი დაკარგული წარსულის მოგონებისას, აიძულებდა ავადმყოფური შური აღძვროდა გულში.

— რაო, სიგარა ხომ არ გწყენთ, მარი? — ქალს იმ განსაკუთრებული და მხოლოდ გამოცდილებით შეძენილი თავაზიანობით, მეგობრული, მაგრამ არა სავსებით პატივისმდებელი კილოთი მიმართა, როგორითაც ელაპარაკებიან მაღალი საზოგადოების მცოდნე ადამიანები თავიანთ ხარჭებს — ცოლებისაგან განსხვავებით. სულაც არ უფიქრია შეურაცხყოფა: პირიქით, ალბათ ახლა სურდა ესიამოვნებინა ქალისა და მისი პატრონისათვის. თუმცა თავის თავთანაც კი არაფრით აღიარებდა ამას. მაგრამ უკვე შეეჩვია ასეთ ქალებთან ამდაგვარ ლაპარაკს. იცოდა, ქალს თვითონვე გაუკვირდებოდა, შეურაცხყოფადაც კი მიიჩნევდა, თუ ისე მოეპყრობოდა მას, როგორც ქალს. მასთან უნდა შეენარჩუნებინა თავაზიანი კილოს მკაფიო იერი თავისი ტოლის ცოლისათვის. ასეთ ქალებს ყოველთვის პატივისცემით ექცეოდა, მაგრამ იმიტომ კი არა, რომ იზიარებდა ჟურნალებში (მას არასოდეს წაუკითხავს ეს საძაგლობა) ნაქადაგევ ეგრეთ წოდებულ შეხედულებებს თითოეული ადამიანის პიროვნების პატივისცემაზე, ქორწინების არარაობასა და ა. შ. არამედ იმიტომ, რომ ასე იქცეოდა ყველა წესიერი ადამიანი. ის კი, თუმცა ბეჩავი, მაგრამ მაინც წესიერი ადამიანი გახლდათ.

ხელი მოკიდა ერთ სიგარას. მაგრამ მასპინძელმა მუჭით უხერხულად აიღო სიგარა და სტუმარს შესთავაზა.

— არა, ნახავ, რა საუცხოოა. გამომართვი.

ნიკიტამ უარი უთხრა, ოდნავ შესამჩნევი შეურაცხყოფითა და სირცხვილით აუელვარდა თვალები.

— გმადლობთ, — მან ამოიღო სიგარების კოლოფი. — ჩემი გასინჯე.
გულისხმიერმა დიასახლისმა შეამჩნია ეს და სასწრაფოდ გამოელაპარაკა.

— ძალიან მიყვარს სიგარები. თვითონ მოვწევდი, ჩემს იველივ ყველა რომ არ ეწეოდეს.

და გაიღიმა ლამაზი სათნო ღიმილით. საპასუხოდ ნიკიტამაც გაუღიმა უილა-ჯოდ. ორი კბილი აკლდა.

— არა, ეს გამომართვი, — განაგრძობდა ტლანქი მასპინძელი. — სხვები უფრო მჩატეა. ფრიც, Bringen sie noch eine kasten, — უთხრა მან, — dort zwei.¹ (1 გამოიტანეთ კიდევ ერთი კოლოფი, იქ ორია.)

გერმანელმა ფარეშმა მოართვა მეორე კოლოფი.

— როგორი სიგარები უფრო გიყვარს? მაგარი, ხომ? ეს ძალიან კარგია. ყველა წაიღე, — განაგრძობდა ის და ჯიბეში უჩრიდა სიგარებს. ალბათ უხაროდა, რომ შეემ-ლო ვისმეს წინაშე დატრახახება თავისი საუცხოო სიგარებით, და აღარაფერს ამჩნევ-და. სერპუხოვსკოიმ გააბოლა და საჩქაროდ განაგრძო დაწყებული საუბარი.

— მაშ რამდენი დაგიჯდა ატლასურა? — ჰკითხა მან.

— ძალიან ძვირი, სულ მცირე — ხუთი ათასი, ყოველ შემთხვევაში, დარდი აღარაფრისა მაქვს. მერე რა შვილები ჰყავს.

— კარგად დაქრიან? — იკითხა სერპუხოვსკოიმ.

— საუცხოოდ. ამას წინათ მისმა შვილმა სამი ჯილდო მიიღო: ტულაში, მოს-კოვსა და პეტერბურგში. ვოევიკოვის შავრას შეეჯიბრა. იმ მამაძალმა მხედარმა ოთ-ხჯერ აურია ჭენების დროს, თორემ დროშებამდე ჩამოიტოვებდა.

— ჯერ ცოტათი უნდილია: ჰოლანდიურობა საკმაოდ ემჩნევა, — უთხრა სერ-პუხოვსკოიმ.

— მაშ, ფაშატი ცხენები რის მაქნისილა არიან? ხვალ გაჩვენებ. ნებიერი სამი ათასად ვიყიდე, საყვარელი ორი ათასად.

და მასპინძელმა კვლავ იწყო თავისი დოვლათის ჩამოთვლა. დიასახლისი ხე-დავდა, სერპუხოვსკოის რომ უმძიმდა და თავს იკატუნებდა, ვითომცდა ყურს ვუგ-დებო.

— ჩაის ხომ არ მიირთმევთ? — იკითხა დიასახლისმა.

— არა, — მიუგო მასპინძელმა და განაგრძო ამბავი.

ქალი წამოდგა, მასპინძელმა შეაჩერა იგი, ხელი მოხვია და გადაკოცნა. სერპუ-ხოვსკოის მათ დანახვაზე არაბუნებრივმა ღიმილმა გაუპო ბაგე, მაგრამ, როცა მასპინ-ძელი წამოდგა, ქალს ხელი მოხვია და მიაცილა ფარდებამდე, ნიკიტას სახე ანაზდად შეეცვალა, მძიმედ ამოიხვნეშა და გაფიჭვინებულ სახეზე უცბად სასოწარკვეთა აესახა. ის კი არადა, ღვარძლიანიც კი გაუხდა.

XI

მასპინძელი დაბრუნდა და ღიმილით წინ დაუჯდა ნიკიტას. დუმდნენ.

— შენ ხომ ამბობდი, ვოევიკოვისგან ვიყიდეო? — თითქოს დაუდევრად წარ-მოთქვა სერპუხოვსკოიმ.

— დიახ, ხომ გითხარი, ატლასურა-მეთქი, სულ მინდოდა დუბოვიცკისაგან მე-ყიდა ფაშატი, მაგრამ უვარგისები დარჩენოდა.

— გაკოტრდა, — წარმოთქვა სერპუხოვსკოიმ, უცბად შეჩერდა და მიმოიხედა. გაახსენდა, სწორედ ამ გაკოტრებულის ოცი ათასი მმართვესო, და თუ ვინმეზე ამბო-ბენ, «გაკოტრდაო», ამას ჩემზე იტყვიანო. გაეცინა.

ორივენი კვლავ დიდხანს დუმდნენ. მასპინძელი ფიქრობდა, რით დავიტრაბახო სტუმართანო. სერპუხოვსკოი იგონებდა, რა ვიღონო, გაკოტრებულად რომ არ ჩამთვალოსო. მაგრამ ორივეს აზრი ღიმღამობდა, მიუხედავად იმისა, რომ ორივენი ცდილობდნენ სიგარებით გაემხნევებინათ თავი.

«აბა, როდისღა უნდა დავლიოთ?» — ფიქრობდა სერპუხოვსკოი. «აუცილებლად უნდა დავლიოთ, თორემ მასთან სევდა მომინელებს», — ფიქრობდა მასპინძელი.

— რას იზამ, აქ დიდხანს დარჩები? — იკითხა სერპუხოვსკოიმ.

— ერთ თვეს კიდეც. აბა, ახლა კი ვივახშმოთ. ფრიც, მზად არის?

ისინი გავიდნენ სასადილო ოთახში, სადაც ლამპის ქვეშ იდგა მაგიდა. ზედ ელაგა სანთლები და ფრიად არაჩვეულებრივი რამერუმეები. საცობიანი სიფონები და ფიალები, არაჩვეულებრივი ღვინით სავსე გრაფინები, საუცხოო საუზმე და არაყი. სვეს და ჭამეს, კვლავ სვეს და ჭამეს, და მერე მუსაიფი გააბეს. სერპუხოვსკოი წამოჭარხლდა და თამამად ალაპარაკდა.

ისინი ლაპარაკობდნენ ქალებზე. ვის როგორი ჰყავდა: ბოშა, მოცეკვავ, თუ ფრანგი ქალი.

— რაო, თავი მიანებე მატის? — ჰკითხა მასპინძელმა.

ეს იყო სერპუხოვსკოის გამკოტრებელი ხარჭა.

— მე კი არა, თვითონ მიმატოვა. ეჰ, ძმობილო, რომ მომაგონდება, რაც ჩემს სიცოცხლეში გამიფლანგავს!.. ახლა მიხარია კიდეც, ათასი მანეთი რომ გამიჩნდება. მერწმუნე, წამსვე ყველაფერს თავს დავანებებ. მოსკოვში წასვლა კი არ შემიძლია. აბა, რა სათქმელია.

მასპინძელს მოსწყინდა სერპუხოვსკოის მოსმენა. უნდოდა თავის თავზე ლაპარაკი, დატრაბახება. ხოლო სერპუხოვსკოის ეწადა ლაპარაკი, დატრაბახება. ხოლო სერპუხოვსკოის ეწადა ელაპარაკნა თავის თავზე, თავის ბრწყინვალე წარსულზე. მასპინძელმა ღვინო დაუსხა და ელოდა, როდის დაამთავრებდა, რომ თავისი ამბები მოეთხრო: როგორ ჰქონდა ახლა მოწყობილი ცხენთსაშენი. უწინ ასეთი არავის ჰქონიაო. და ჩემს მარის ფულისთვის კი არა, სულითა და გულით ვუყვარვარო.

— შენთვის უნდა მეთქვა, რომ ჩემს ცხენთსაშენში... — ის იყო წამოიწყო მან, მაგრამ სერპუხოვსკოიმ სიტყვა გააწყვეტინა.

— იყო დრო, შემიძლია ვთქვა, — დაიწყო მანაც, — რომ მიყვარდა და ვიცოდი კიდეც დროს გატარება: აი შენ მეუბნებოდი, ცხენთა სრბოლაზე. აბა, მითხარი, რომელი გყავს ყველაზე მარდი ცხენი?

მასპინძელი გაახარა შემთხვევამ, კვლავ ჩემს ცხენთსაშენზე ვუამბობო, და ის იყო წამოიწყო კიდეც, მაგრამ სერპუხოვსკოიმ კვლავ შეაწყვეტინა.

— დიახ, ასეა, — წარმოთქვა მან, — თქვენ, ცხენთსაშენის პატრონებს, ცხენები ხომ პატივმოყვარეობის გამო გყავთ და არა სიამოვნებისათვის ან დროს გასატარებლად. მე კი ასე როდი ვიყავი. აი წელანაც გელაპარაკებოდი, მყავდა ეტლში შესაბმელი ერთი ამლაცი ცხენი, ისეთი ხატაველი, შენს მეჯოგეს რომ ჰყავს. აი, ცხენი ის იყო! ვერ წარმოიდგენ: ეს მოხდა 42 წელში, ის-ის იყო ჩავედი მოსკოვში, გავემურე ჩარჩთან და რას ვხედავ: ჩემს წინ იდგა ამლაცი ლაფშა. საუცხოო აღნაგობა ჰქონდა. მომეწონა და ვიყიდე. შემდეგ დავატარებდი. ასეთი ცხენი არც მე მყოლია, არც შენ, და არც გეყოლება. უკეთესი ცხენი ჩემს დღეში აღარ მინახავს არც სიარულით, არც ძალ-ღონითა და არც სილამაზით. მაშინ ბალდი იყავი, არ გეცოდინება, მაგრამ გაგეგონება უთუოდ, ასე ვფიქრობ. მთელი მოსკოვი იცნობდა.

— დიახ, გამიგონია, — უგულოდ წარმოთქვა მასპინძელმა, — მაგრამ მინდოდა მეამბნა ჩემი...

— გაგიგონია ხომ? ისე ვიყიდე, უჯიშო იყო, ატესტატი არ ჰქონდა, შემდეგ კი გავიცანი. მე და ვოვეიკოვმა გამოვიძიეთ ყველაფერი. ეს იყო ბედაურ პირველის შვილი, ფეხმარდი, მარდად დაქროდა, სიჭრელის გამო ხრენოვების ცხენთსაშენიდან უფროს მეჯინიბეს აჩუქეს, მან კი დაკოდა და ჩარჩს მიჰყიდა. ასეთი ცხენები უკვე აღარ მოიპოვებიან ამქვეყნად, მეგობარო! ჰეი, შენ ჩემო ყმაწვილკაცობავ! — ჩაიღლინა ბოშური სიმღერის სიტყვები. უკვე შეზარხოშდა. — ეჰ, რა კარგი დრო იყო. 25 წლისა ვიყავი, 80 ათასი წლიური შემოსავალი მქონდა, არც ერთი ჭადარა, მარგალიტივით მიჯრილი კბილები... რასაც მოვინდომებდი, დამში მოდიოდა, და ყველაფერ ამას ბოლო მოეღო...

— მაგრამ მაშინ არ გააჩნდათ ის სიმარდე, — წარმოთქვა მასპინძელმა, როცა დრო იხელთა სტუმრის შეყოვნებით. — გეტყვი მე შენ, ჩემი პირველი ცხენები ისე დაქენობდნენ, რომ...

— შენი ცხენები მაშინ უფრო ფეხმარდები იყვნენ.

— როგორ თუ უფრო ფეხმარდები?

— დიახ, უფრო ფეხმარდები. გუშინდელივით მახსოვს, იმ ცხენით ერთხელ მოსკოვში წავედი დოღზე. ჩემი ცხენები არ გამოდიოდნენ. არასოდეს მყვარებია თოხარიკი ცხენები, სულ ჯიშიანები მყავდა: გენერალი, შოკლე და მაჰმადი. ამლაციით მე დავდიოდი. კარგი მეეტლე მყავდა, ძალიან მიყვარდა. ისიც გალოთდა. ჰოდა, ჩავედი მოსკოვში. აბა, სერპუხოვსკოი, — მეუბნებიან, — როდის გაიჩენ თოხარიკ ცხენებსო. თქვენებურ ჯაგლაგა ცხენებს? ჯანდაბამდისაც გზა ჰქონიათ, ჩემი მეეტლის ამლაცი ყველა თქვენს ბედაურს გაუსწრებს-მეთქი. არა, ვერ გაუსწრებსო. დავნამღვევდით 1000 მანეთზე. გავუშვით, ხუთი წამით გაასწრო. 1000 მანეთი მოვიგე. და განა მარტო ეს იყო? ერთხელ ბედაურშებმული სამცხენათი 100 ვერსი 3 საათში გავირბინე. მთელმა მოსკოვმა იცის ეს ამბავი.

და სერპუხოვსკოიმ ისე ლამაზად და უსასრულოდ შეტოპა ტყუილებში, რომ მასპინძელმა ვერ მოახერხა ვერც ერთი სიტყვის ჩართვა და პირქუშად იჯდა მის წინ, მხოლოდ ჯავრის გასაქარვებლად ღვინით ავსებდა თავისსა და სტუმრის ჭიქებს.

ინათა, მაინც ისხდნენ. მასპინძელმა საშინლად მოიწყინა. წამოდგა.

— თუ დაძინებაა, დაძინება იყოს, — წარმოთქვა სერპუხოვსკოიმ, წამოდგა, და, ბარბაცითა და ერთი ქშენა-ხვნემით გაემართა მისთვის მიჩენილი ოთახისაკენ...

მასპინძელი ხარჭას უწვა გვერდით.

— არა, მეტისმეტად აუტანელია. გამოიბრუმა და მოხსნა თავი ტყუილების გუდას.

— მეც მეთრიაყება.

— ვშიშობ, ვაითუ ფული მთხოვოს.

სერპუხოვსკოი ტანთგაუხდელი იწვა ლოგინზე და ქშინავდა.

«მგონი, ბევრი დავახეთქე, — გაიფიქრა მან. — ეჰ, სულ ერთია! ღვინო კარგი იყო, მაგრამ თვითონ დიდი ღორი კია. რაღაც ვაჭრული გუნებისაა. მეც კარგი ღორი ვარ, — წარმოთქვა თავისთვის და გადიხარხარა. — ხან მე ვარჩენდი, ხან მე მარჩენდნენ, დიახ, ვინკლერის ქალი მარჩენს, მისგან ფულს ვღებულობ. ასე მოუხდებოდა. ტანთ უნდა გავიხადო. ჩექმებს ვინ გამაძრობს».

— ჰეი! ჰეი! — გასძახა მან, მაგრამ დიდი ხანია დასაძინებლად წასულიყო მსახურად მიჩენილი კაცი.

სერპუხოვსკოი წამოჯდა. გაიხადა კიტელი. როგორც იყო, ჩაიჩაჩა ჟილეტი და შარვალი; მაგრამ ჩექმას დიდხანს ვერაფერი მოუხერხა, ფაფუკი ღიპი უშლიდა. როგორც იქნა, გაიხადა ერთი, მეორე კი... დიდხანს იწვალა და გაიტანჯა: ქშენა აუვარდა და ქანცი გამოეღია. და ასე, ჩექმის ყელში ფეხგაჩრილი, ჩაეცა ლოგინში და ხვრინვა ამოუშვა, თან თამბაქოს, ღვინისა და საზიზღარი მიხრწნილების სუნით ააყროლა მთელი ოთახი.

XII

ფეხმარდს კვლავ რაიმე უნდა მოეგონებინა იმ ღამით. მაგრამ ვასკამ გაართო. ზურგზე ასალი შემოადო, მოახტა და გააჭენა. გათენებამდე თავჩამობმული ჰყავდა სამიკიტნოს კართან ერთი გლეხის ცხენის გვერდით. ისინი ერთმანეთს ლოკავდნენ. დილით ამლაცი რემას შეერია და სულ იქექებოდა.

«რადაც საშინლად მექავება», — ფიქრობდა იგი.

გავიდა ხუთი დღე. მოუხმეს ბეითალს. სიხარულით წარმოთქვა:

— ქეცი გასჩენია, რა იქნება, ბოშებს მივყიდოთ.

— რატომ. ახლავე გამოსჭერით ყელი, დროა ფეხები გაფშვიკოს.

წყნარი, მოწმენდილი დილა იყო. რემა მინდორში გამოეფინა, ფეხმარდი ბაკში დარჩა. მოვიდა ერთი უცნაური კაცი, ხმელ-ხმელი, შავტუხა, ჭუჭყიანი, შავი ხიფთანი რალაციტ ჰქონდა მოთხვრილი. ეს იყო სალახი. ხელი მოჰკიდა ფეხმარდის ავშარას ისე, რომ არც კი შეუხედავს ცხენისთვის, და გაუძღვა. ფეხმარდი გაჰყვა მშვიდად, უკანმოუხედავად. როგორც ყოველთვის, მიათრევდა ფეხებს და გავით ეხახუნებოდა თივას. ჭიშკარს რომ გასცდა, ჭისაკენ გაიწია, მაგრამ სალახმა ავშარა მოქაჩა და უთხრა: აღარაა საჭირო».

სალახს ვასკა მოსდევდა. აგურის ფარდულს გადაღმა ღარტაფში ჩავიდნენ და, ამ მეტად უბრალო ადგილას, თითქოს რაღაც განსაკუთრებული ყოფილიყოს, შეჩერდნენ: სალახმა ავშარა ვასკას გადასცა, გაიხადა ხიფთანი, წაიკაპიწა და ამოიღო დანა და ქასრი. ლაფშა ავშარის სადავეს წაეტანა, თავგასართველად ღეჭვა მოუწია, მაგრამ ვერ მისწვდა. ამოიოხრა და თვალეზი დახუჭა. ქვიქვირი ჩამოეკიდა. გამოხრული ჩაყვითლებული კბილები გამოუჩნდა, დანის ლესვის ხმაზე ჩათვლიდა. მხოლოდ მტკივანი დაბრეცილი ათრეული ფეხი უკანკალებდა. უცბად იგრძნო, ქვედა ყბებში ხელი წაავლეს და თავი წამოუწიეს. თვალეზი გაახილა. წინ ორი ძალი დაინახა. ერთი ჰაერს ყნოსავდა, მეორე იქვე ჩაცუცქულიყო და ლაფშას შეჰყურებდა, თითქოს სწორედ მისგან მოელოდა რაღაცას. ლაფშამ ახედ-დახედა ხელს, რომელსაც ავშარა ეჭირა.

«ალბათ უნდა მიმკურნალონო, — გაიფიქრა მან. — მათი ნებაა!» და მართლაც იგრძნო, რაღაც დამართეს მის ყელს. ეტკინა და შეკრთა. წაბარბაცდა, მაგრამ თავი შეიკავა და დაელოდა, რა მოხდებოდა... მერე მოხდა ის, რომ რაღაც წყალ-წყალა სითხე ძალუმ ნაკადად ჩამოედვარა კისერსა და მკერდზე. ღრმად ამოიხვნეშა და მეტისმეტი შვება იგრძნო.

უმსუბუქდებოდა მთელი სიცოცხლის ტვირთი.

თვალეზი დახუჭა და თავი ჩაქინდრა, — არავინ შეაშველა ხელი. შემდეგ ფეხები აუცახცახდა, მთელი სხეული აუტორტმანდა. არ შეშინებია. უფო გაუკვიდა...

ყველაფერი შეიცვალა. გაცდა და ადგილიდან მოწყდა, თან შეხტომას ლამობდა, მაგრამ, როგორც კი დაიძრა, ფეხები აებლანდა, ნელ-ნელა ეცემოდა, და როცა მონდომა ფეხის მონაცვლება, წაბარბაცდა და მარცხენა ფერდზე გადაწვა.

სალახი დაელოდა, როდის შეწყვეტდა ცახცახს, გარეკა ძაღლები, შემდეგ ფეხებში სწვდა ლაფშას, პირაღმა გადმოაბრუნა, უბრძანა ვასკას, ფეხი გეჭიროსო, და შეუდგა გატყავებას.

— ესეც ცხენი იყო რაღა, — თქვა ვასკამ.

— უფრო მსუქანი რომ ყოფილიყო, კარგი ტყავი ექნებოდა, — წარმოთქვა სალახმა.

საღამოს გორაკიდან ჩამოეფინა რემა, მარცხენა მხრიდან მომავლებმა ღარტაფში დაინახეს რაღაც წითელი საგანი, რომლის გარშემო ძაღლები დასუნსულებდნენ და ყვავ-ყორნები დაფარფატებდნენ. ერთი ძაღლი თათებით ჩაფრენოდა ლეშს და გამმაგებით გლეჯდა ხორცს. ქურანა კვიცი შეჩერდა, თავი და კისერი წაიგრძელა და კარგა ხანს ისუნთქავდა ჰაერს. რის ყოფით მოაშორეს იქაურობას.

უთენია, ქვემოთ, ტაფობში მიმდგარი უსიერი ტყის ხევთან მხიარულად ყმუოდნენ თავკომბალა მგლის ლეკვები. ხუთნი იყვნენ: ოთხი მათგანი ტოლები იყვნენ, ერთი კი პატარა, ტანზე დიდი თავი ჰქონდა. ბუჩქებიდან გამოძვრა გამხდარი და გახუზული ძუ მგელი, მიწაზე მიათრევდა დაჩუტულძუძუებიან გატიკნულ მუცელს; ლეკვებთან წამოჯდა. ლეკვები ნახევარწრედ ჩაცუცქდნენ მის წინ. მგელი მიუახლოვდა ყველაზე პატარას, ჩაიჩოქა და დრუნჩი ძირს დაიღო, რამდენიმეჯერ მოიკრუნჩხა, დააბჩინა კბილებით სავსე ხახა, გაიჭინთა და ცხენის ხორცის ზორბა ნაჭერი ამოანთხია. უფრო მოზრდილი ლეკვები მიესივნენ, მაგრამ მგელმა მუქარით შეუტია მათ და ყველაფერი იმ პატარას დაანება. თითქოს განრისხებულმა პატარა ლეკვმა ღრენით ქვეშ მოიგდო ხორცი და ხარბად შეუდგა თქვლეფას. ძუ მგელმა ასევე გადმოუნთხია მეორესაც, მესამესაც და მთელ ხუთეულს, შემდეგ წამოწვა მათ ახლოს და ქარი ამოიღო.

ერთი კვირის შემდეგ აგურის ფარდულთან მხოლოდ ზორბა ქალა და ორი ტაბუხის თავი ეგდო; დანარჩენი ყველაფერი დაიტაცეს. ზაფხულში ძვლების შემგროვებელმა გლეხმა წაიღო ეს ტაბუხის თავებიც და გაასაქმისა.

ქვეყნისქვეყნად მოხეტიალე, ბედოვლათი და ლოთიბაში სერპუხოვსკოის ცხედარი უფრო მოგვიანებით ჩასტენეს მიწაში: არაფრად გამოდგა არც მისი ტყავი, არც ხორცი, არც ძვლები.

ხოლო, რადგან უკვე ოცი წელი იყო, რაც ყველას ნამეტნავად მოაძულა თავი ქვეყნად მოხეტიალე მისმა უსიცოცხლო ლეშმა, ამ ლეშის ანდერძის აგებაც მხოლოდ ზედმეტი თავსატეხი საქმე გახდა ადამიანისათვის. დიდი ხანია აღარავის სჭირდებოდა იგი, უკვე ყველას მძიმე ტვირთად აწვა, მაგრამ მაინც მკვდრების დამმარხველმა მკვდრებმა საჭიროდ მიიჩნიეს კაგი მუნდირი და კარგი ჩექმები ჩაეცმიათ მყისვე ამყრალებული გათქვირებული ცხედრისათვის, ჩაეტენათ ოთხივე კუთხეში ახალთახალ ფოჩებიან კარგ კუბოში, შემდეგ ეს ახალი კუბო ჩაედოთ მეორე ტყვიის კუბოში, და წაეღოთ მოსკოვს, იქ გადაექექათ მამა-პაპათა ძვლები და სწორედ იქ ჩაეჩუმქრათ ახალ მუნდირსა და გაპრიალებულ ჩექმებში გამოწყობილი ეს აყროლებული, მატლებით სავსე ცხედარი. და მერე მიწა მიეყარათ ყველაფრისათვის.